

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ενιαίου Λυκείου
θεωρητική κατεύθυνση
θετική κατεύθυνση (επιλογής)

Τόμος 5ος

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ

1^η έκδοση

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τόμος 5ος

1^η έκδοση

Ομάδα συγγραφής
Κώστας Η. Ακρίβος
Δ. Πτολ. Αρμάος
Τασούλα Καραγεωργίου
Ζωή Κ. Μπέλλα
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο και για την τελική επι-
λογή των κειμένων
Κώστας Μπαλάσκας, Σύμβουλος
Π.Ι.

Επιτροπή κρίσης
Ανθούλα Δανιήλ
Λουκάς Κούσουλας
Έρη Σταυροπούλου

Επιμέλεια έκδοσης
Τασούλα Καραγεωργίου
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

**Καλλιτεχνική επιμέλεια
Νότης Κατσέλης**

**Προεκτυπωτικές εργασίες
«Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη»**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα εργασίας του Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής:
(Τίνα Χρηστίδη)**

Επιμέλεια: Σπυριδούλα Σκούταρη

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

**Γ΄ Ενιαίου Λυκείου
Θεωρητική κατεύθυνση
Θετική κατεύθυνση (επιλογής)**

Τόμος 5ος

Στρατής Δούκας

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΝΟΣ

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ

Ένα από τα πλέον αξιόλογα έργα της πεζογραφίας μας είναι η Ιστορία ενός αιχμαλώτου του Στρατή Δούκα. Το βιβλίο αμέσως με τη δημοσίευσή του (1929 - Κέδρος, 29η έκδοση, 1998) απέσπασε εγκωμιαστικές κριτικές για τις αρετές που το διακρίνουν —τόσο σε επίπεδο περιεχομένου, όσο και μορφής— και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς μεταγενέστερους συγγραφείς. Η υπόθεση του έργου αναφέρεται στην αιχμαλωσία, τις περιπέτειες και την τελική διάσωση ενός Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος κατά την καταστροφή της Σμύρνης

(1922) συνελήφθη και οδηγήθηκε στο εσωτερικό της Τουρκίας. Με τρόπο παραστατικό και ύφος γλαφυρό εξιστορούνται οι κακουχίες, τα δεινά, η φυσική και ηθική ταλαιπωρία του βασικού προσώπου, και αναδεικνύεται το ψυχικό του σθένος, καθώς, στην προσπάθεια για επιβίωση, αναγκάζεται να υποδυθεί τον Τούρκο και, εργαζόμενος για μεγάλο διάστημα σε κάποιο υποστατικό της Μ. Ασίας, καταφέρνει τελικά να δραπετεύσει και να σωθεί. Όπως ομολογεί ο συγγραφέας στο «Ιστορικό της» —ένα είδος παραρτήματος του κύριου έργου—, το περιστατικό το πληροφορήθηκε ο ίδιος από κάποιον πρόσφυγα σ' ένα χωριό της Πιερίας, γι' αυτό και η αφήγηση τελειώνει με το όνομα του αληθινού πρωταγωνιστή και αφηγητή, του Νικόλα Κοζάκογλου.

Έργο φιλειρηνικό και βαθιά αντιπολεμικό, η Ιστορία ενός αιχμαλώτου αντιμετωπίζει —σχεδόν ταυτόχρονα με τη Ζωή εν τάφω του Στρατή Μυριβήλη και Το νούμερο 31328 του Ηλία Βενέζη— τον πόλεμο όχι στην επική, ηρωική του διάσταση, αλλά ως βασικό υπεύθυνο της απώλειας χιλιάδων ατόμων και του εξευτελισμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Παράλληλα, αναδεικνύει κάτι βαθύτερο και πιο ουσιαστικό, την παγκόσμια συναδέλφωση, πρόθεση την οποία άλλωστε ο συγγραφέας δηλώνει στην προμετωπίδα: «Αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών».

Το χαρακτηριστικότερο ωστόσο γνώρισμα του βιβλίου, που το έχει καταξιώσει διαχρονικά στη συνείδηση του αναγνωστικού κοινού και το τοποθετεί ανάμεσα στα κλασικά

έργα της αντιπολεμικής πεζογραφίας μας, είναι το ύφος του. Η λιτότητα και η εκφραστική καθαρότητα, ο δωρικός χαρακτήρας της αφήγησης και η παντελής απουσία σχημάτων λόγου ή ωραιοποιημένων εκφράσεων, ο περιεκτικός και εν πολλοίς αφαιρετικός λόγος, είναι μερικά από τα στοιχεία που καταδεικνύουν τη λαϊκή καταγωγή του έργου και τη γνησιότητά του. Η γλώσσα διανθίζεται με πολλές ιδιωματικές φράσεις και τούρκικες λέξεις, ο μακροπερίοδος λόγος αποφεύγεται και προτιμάται η φυσική ροή της ομιλίας — βασικά γνωρίσματα που συντελούν στο να διατηρηθεί η αμεσότητα και η ζωντάνια του αφηγηματικού προφορικού λόγου. Στο τελευταίο συμβάλλουν η παρατακτική σύνδεση, καθώς και η λειτουργική θέση του διαλόγου, ο

οποίος με τη διαβάθμιση των ερωτοαπαντήσεων προσδίδει δραματικότητα, επαυξάνει τη ζωντάνια των περιγραφικών μερών, εμπλουτίζει τη δράση και συνεργεί στη γενικότερη συνοχή του κειμένου.

Η αφήγηση γίνεται πάντοτε σε πρώτο πρόσωπο (ενικού ή πληθυντικού), με τρόπο αβίαστο και πειστικό, από έναν αφηγητή που όχι μόνο συμμετέχει στα δρώμενα, αλλά αποτελεί τον κεντρικό τους άξονα (ομοδιηγητικός αφηγητής). Ελάχιστα είναι τα περιγραφικά μέρη του κειμένου, ενώ παράλληλα η αφήγηση πολλές φορές επιταχύνεται και αρκετά συμβάντα παραλείπονται όταν δεν θεωρούνται αναγκαία για τη γενικότερη οικονομία. Χάρη σε αυτές τις αφηγηματικές τεχνικές το έργο αποκτά έντονη δραματικότητα και έξοχη πλοκή. Η

αλυσιδωτή κειμενική δράση και η ισορροπία των αφηγηματικών μερών με τα αντίστοιχα διαλογικά, είναι επίσης μερικά από τα χαρακτηριστικά που προκαλούν στον αναγνώστη περιέργεια, αγωνία και, εντέλει, το λυτρωτικό αίσθημα της αριστοτελικής κάθαρσης.

Σε γενικές γραμμές, η Ιστορία ενός αιχμαλώτου πληροί απόλυτα τις ανάγκες μιας ουσιαστικής αναγνωστικής πρόσληψης, καθώς πετυχαίνει να προβιβάσει τον φιλοπερίεργο αναγνώστη σε κριτικό μελετητή, εξισορροπώντας την αυθεντικότητα του λαϊκού λόγου με την ορθά δομημένη αφήγηση και την προσωπική μαρτυρία με τη μέθεξη στον πόνο του Άλλου.

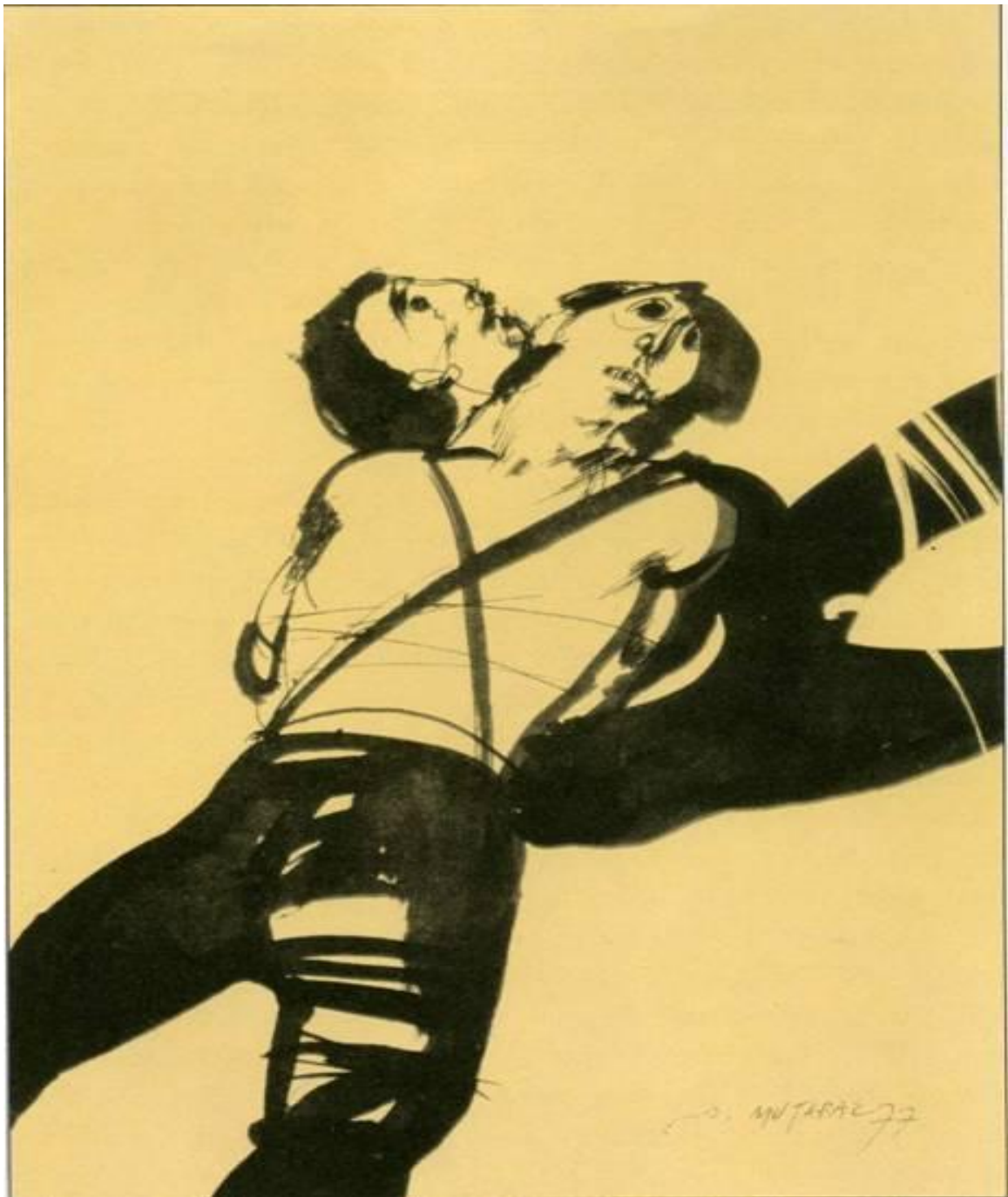

Η Ιστορία ενός αιχμαλώτου είναι το κορυφαίο δημιούργημα του μικρασιάτη συγγραφέα Στρατή Δούκα (Μοσχονήσια 1895 - Αθήνα 1983). Πνεύμα ανήσυχο και δημιουργός με ποικίλα ενδιαφέροντα, ο Στρατής Δούκας διέκοψε τις νομικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και συμμετείχε ενεργά στις επιχειρήσεις του Α' παγκόσμιου πολέμου και αργότερα του μικρασιατικού μετώπου, όπου και τραυματίστηκε. Η φιλία του με πολλούς ζωγράφους και συγγραφείς της εποχής (Φώτης Κόντογλου, Σπύρος Παπαλουκάς κ.ά.), του έδωσε τη δυνατότητα να επεκτείνει τις αναζητήσεις του σε τομείς της λαϊκής τέχνης (μελέτη της τέχνης του Αγίου Όρους, διοργάνωση εκθέσεων με έργα ανατολίτικων βιοτεχνιών), να προχωρήσει στην έκδοση πρωτοποριακών πε-

ριοδικών (Το τρίτο μάτι) και, γενικά, να αναζητήσει τις πηγές έμπνευσής του σε κάθε στοιχείο, χώρο ή πρόσωπο που διακρινόταν από το χαρακτηριστικό της απλότητας και της γνησιότητας. Υπηρέτησε ως αξιωματικός κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-41) και στην Κατοχή οργανώθηκε στο κίνημα της Εθνικής Αντίστασης. Την περίοδο της δικτατορίας (1967-1974) διώχθηκε για τις δημοκρατικές πεποιθήσεις του. Έζησε σεμνός και ενάρετος, μακριά από κάθε δημοσιότητα και έξω από το φιλολογικό κατεστημένο της εποχής του. Οι έννοιες της απλότητας και της βαθύτερης φιλανθρωπίας είναι ίσως οι δύο κυριότεροι άξονες της προσωπικότητας και του συνολικού του έργου.

Λογοτεχνικά έργα του Στρατή Δούκα: Ιστορία ενός αιχμαλώτου

(1929), Εις εαυτόν (1930), Γράμματα και συνομιλίες (1966), Ο βίος ενός αγίου - Γιαννούλης Χαλεπάς (1967), Οδοιπόρος (1968), Δεσμός (1970), Μαρτυρίες και κρίσεις (1972), Ο μικρός αδελφός (1972), Ενώτια (1974), Ενθυμήματα από δέκα φίλους μου (1976), Οι δώδεκα μήνες (1982), Θερμοκήπιο (1982). Τεχνοκριτικά: Το εικονογραφικό έπος της ανατολικής εκκλησίας (1948), Γιαννούλης Χαλεπάς, Νέα βιογραφικά (1952), Γιαννούλης Ιωάννου Χαλεπάς - Κατάλογος των έργων του (1962), Ο ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς (1966). Επίσης, επιμελήθηκε διάφορα βιβλία για πολλούς ομότεχνούς του (Φ. Κόντογλου, Ν.Γ. Πεντζίκη, Δημ. Βουτυρά κ.ά.) και το 1979 κυκλοφόρησε το βιβλίο Σχέδια του Στρατή Δούκα, που αναφέρεται στη ζωγραφική του.

**Σχέδιο του Δημήτρη Μυταρά για
την «Ιστορία ενός Αιχμαλώτου»,
Κέδρος 1977.**

**Στην καταστροφή τῆς Σμύρνης,¹
βρέθηκα μέ τούς γονιούς μου στό
λιμάνι, στήν Πούντα.² Μέσ' ἀπ' τά
χέρια τους μέ πήρανε. Κι ἔμεινα
στήν Τουρκία αἰχμάλωτος.**

**Μεσημέρι πιάστηκα μαζί μέ
ἄλλους. Βράδιασε καί τά περίπολα
ἀκόμα κουβαλοῦσαν τούς ἄντρες
στούς στρατῶνες. Κοντά μεσάνυ-
χτα, ὅπως ἤμαστε ὁ ἕνας κολλητά
στόν ἄλλο, μπήκε ἡ φρουρά κι
ἄρχισαν νά μᾶς χτυποῦν, ὅπου
ἔβρισκαν, μέ ξύλα, καί νά κλοτσο-**

πατοῦν ὅσους κάθονταν χάμω, γόνα μέ γόνα. Τέλος πήραν διαλέγοντας ὅσους ἤθελαν κι ἔφυγαν βλαστημώντας.

Ἐμεῖς φοβηθήκαμε πώς θά μᾶς χαλάσουν ὅλους.³

Ἐνας γραμματικός, πού 'χε τό γραφεῖο του πλάι στήν πόρτα, μᾶς ἄκουγε πού μιλούσαμε λυπητερά καί μᾶς ἔκανε νόημα νά τόν πλησιάσουμε:

— Σάν ἔρχονται, μᾶς λέει, καί σᾶς φωνάζουν, ἐσεῖς τραβηχτεῖτε μέσα. Καί τό λόγο μου φυλάχτε τον καλά, ἔξω μήν τόν δώσετε.

Ἄπό κείνο τό βράδυ, κάθε νύχτα,
ἔπαιρναν ἀπ' τούς θαλάμους. Κι
ἐμεῖς π' ἀκούγαμε πυροβολισμούς,
ἀπ' τό Κατιφέ - Καλεσί, λέγαμε:
«σκοποβολή κάνουνε».⁴

Ἄπό μέρες, πού πέρασαν μέ φό-
βο, ἦρθε ἓνας ἀξιωματικός καί μᾶς
παράλαβε, μέ σαράντα στρατιῶτες.
Μᾶς ἔβγαλαν στήν αὐλή καί μᾶς
χώρισαν ἀπ' τούς πολίτες.⁵ τότε
εἶδα καί τόν ἀδερφό μου. Μᾶς
ἔβαλαν τετράδες καί μᾶς διέταξαν
νά γονατίσουμε νά μᾶς μετρήσουν.
Ὁ ἀξιωματικός πού μᾶς ἔβλεπε, κα-

βάλα στό ἄλογό του, ἔλεγε:

— Θά κοιτάξω νά μή μείνει οὔτε σπόρος ἀπό σᾶς. Κι ἔδωσε τό παράγγελμα νά κινήσουμε.

Θά ἤμαστε ὅλη ἡ φάλαγγα κάνα δύο χιλιάδες.

“Ὅπως βγήκαμε, μᾶς τραβήξανε ἴσια στήν ἀγορά. Ἐκεῖ, τό τουρκομάνι πού μᾶς περίμενε, σάν τό λεφούσι⁶ ἔπεσε ἀπάνω μας: τραπέζια, καρέκλες, ποτήρια, ὅ,τι ἔβρισκαν μπροστά τους μᾶς πετοῦσαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Ἦταν καί ναῦτες Φράγγοι⁷ μαζί τους στά καφενεῖα κι ἔκαναν χάζι μέ μᾶς.

Σά φτάσαμε στόν Μπασμαχανέ,
μπροστά μας βγήκε ἕνας Χαφού-
ζης.⁸ Μᾶς κοίταξε:

— Ἄλλάχ, Ἄλλάχ, εἶπε, τί γίνεται
ἐδῶ!

Καί φώναξε τοῦ ἀσκέρ - ἀγᾶ.⁹

Αὐτός σταμάτησε.

— Ὁ λοχαγός ἐδῶ! ξαναφωνάζει.

Τράκ τράκ τό ἄλογο, ὁ λοχαγός
πήγε, χαιρέτησε. Ὁ Χαφούζης τόν
ρωτᾶ:

— Τό «κιτάπι»¹⁰ μας αὐτά λέει;

Ὁ λοχαγός μεταχαιρέτησε.

Κι ἐμεῖς περνούσαμε ἀράδα
ἀπό μπροστά τους.

Μεσημέρι, δώδεκα, φτάσαμε
στό Χαλκά - Μπουνάρ. Έκεί μᾶς
ἔκλεισαν στό σύρμα, κύκλο. Ἄμα
βράδιασε, ἕνας τοῦρκος ἑφές¹¹ ἀπ'
τό χωριό μας ἦρθε καί μᾶς καλοῦσε
μέ τά ονόματά μας νά βγοῦμε, τάχα
πώς θά μᾶς γλιτώσει, μέ σκοπό νά
μᾶς χαλάσει. Κι ἐμεῖς στή γῆ πέσαμε
νά μή δώσουμε γνωριμία.

Τά ξημερώματα ἦρθε ἀπό τή
Μαγνησία¹² ἄλλος ἀξιωματικός, καί
μᾶς σήκωσαν. Ὠρες περπατούσα-
με. Οὔτε ξέραμε ποῦ μᾶς πᾶν. Μο-
νάχα ἀπό τόν τόπο καταλαβαίναμε
πώς βαδίζαμε γιά τή Μαγνησία.

Ἄντί νά μᾶς πηγαίνουν στό δη-
μόσιο δρόμο μᾶς τραβούσανε ἀπ'
τό βουνό. Κι ὅπως δέν ἤμαστε σέ
ἰσότοπο, ἀρχίσαμε νά σκορπᾶμε.
Δέν μπορούσαμε νά κρατήσουμε
τίς τετράδες. Καί οἱ στρατιῶτες φώ-
ναζαν προσταχτικά:

— Στίς τετράδες! Στίς τετράδες!

Ἐμεῖς προσπαθοῦσαμε, καί πάλι
τίς χαλάγαμε. Ὅσοι ἦταν ἀ-
νήμποροι κι ἔμεναν πίσω, τούς τρα-
βοῦσαν οἱ πολίτες στό δάσος καί
τούς καθάριζαν.

Μέ πολύ κόπο πέσαμε στό δη-
μόσιο δρόμο. Ἐκεῖ πάλι, μᾶς περι-
μεναν, μπουλούκια μπουλούκια,

γέροι ἄνθρωποι, ἐξήντα ὡς ὀγδόντα
χρονῶ, μέ παλιές μαχαίρες, καί σά
φτάσαμε κοντά ρίχτηκαν ἀπάνω
μας, φωνάζοντας στό λοχαγό:

— Ἄφησέ μας νά κάνουμε ὅ,τι
θέλουμε!

— Κι ὁ λοχαγός τούς ἔλεγε
«ὄχι», γελώντας.

Ἐμεῖς τοῦ φωνάζαμε:

— Κύρ λοχαγέ, σέ σένα κρεμό-
μαστε.

Καί προχωρούσαμε.

Οἱ δρόμοι δεξιὰ κι ἀριστερά ἦταν
σπαρμένοι ἀπό πτώματα πού μύρι-
ζαν. Στίς βρύσες ἔστεκαν σκοποῖ
καί φύλαγαν τό νερό, πού ἔτρεχε

ἀπ' τὰ κανούλια·¹³ ἐμεῖς τό βλέπαμε
και διψούσαμε περισσότερο.

Στό δρόμο εἶχανε σκάσει πολλοί.
Ἐγώ, βάδιζα μέ τόν ἀδερφό μου,
πού κρατοῦσε τό γελιό¹⁴ ἑνός Το-
ύρκου ἀπ' αὐτούς πού μᾶς φύλα-
γαν· σκέφτηκα: «Λεφτά ἔχουμε, ἄς
δώσουμε νά πιοῦμε». Κι εἶπα τοῦ
ἀδερφοῦ μου:

— Διψῶ πολύ, θά σκάσω.

— Κάνε κουράγιο, ἀδερφέ, μου
λέει, μή φανοῦμε μέ λεφτά καί μᾶς
χαλάσουν.

— Ὅχι, δέν ἀντέχω, δῶσε λεφτά
καί πάρε νά πιοῦμε.

**Μοῦ 'δωσε, κι ἔτρεξα ἴσια στὸν
Τοῦρκο.**

**— Λίγο νερό, τοῦ λέω, κοντεύω νά
ξεψυχήσω.**

**— Τί λές, σκυλί; Οὔτε δράμι¹⁵ δέ
σοῦ δίνω.**

**— Ἀσκέρ-ἀγά, ψυχικό θά κάνεις,
νά πάρε κι αὐτά τά λεφτά.**

**— Δῶσ' τα, μοῦ λέει, καί πιές κρυ-
φά.**

**Ἦπια, κι ἔδωσα καί τοῦ ἀδερφοῦ
μου.**

Αὐτά γινότανε Αὐγουστο μήνα.

**Τέλος, ἓνα βράδυ, φτάσαμε ἔξω
ἀπ' τή Μαγνησία. Ἐκεῖ ὁ κόσμος μᾶς**

περίμενε μέ ρόπαλα στό χέρι φωνάζοντας:

— Αίχμάλωτοι έρχονται! Κι έτρεχαν κατά μᾶς.

Ό λοχαγός τώρα τούς έλεγε:

— Τραβηχτείτε μακριά! Όταν έμεις πολεμούσαμε, έσείς κάνατε τά κέφια σας.

Αυτοί τότε σκόρπισαν φωνάζοντας, πώς μιά μέρα οί Γιουνάνηδες¹⁶ πάλι θά μᾶς χαλάσουν.

Ό λοχαγός νευριασμένος, μᾶς μάζεψε όλους, σαν τα πρόβατα στό μαντρί, κι έβαλε γύρω σκοπούς νά μᾶς φυλᾶν.

Νερό, ψωμί, τίποτα!

“Όσοι είχαν λεφτά, ἔδιναν στούς σκοπούς κι ἔπιναν. Ἐδωσε κι ἡ παρῆα μας σ' ἕναν ἀράπη καί μᾶς ἔφερε ἕναν ντενεκέ γεμάτο.

— Κάντε γρήγορα, μᾶς λέει κι αὐτός, ὁ λοχαγός δέν ἀφήνει.

Ἦπια, ἦπια... ὁ ἀδερφός μου μέ τράβηξε νά πιεῖ, ρίχτηκαν κι οἱ ἄλλοι στόν κουβά, καί τό νερό χύθηκε.

Τήν ἄλλη μέρα, νύχτα ἀκόμα, ὁ λοχαγός φώναξε:

— Ἐτοιμαστεῖτε!

Μπήκαμε στίς τετράδες σειρά καί κινήσαμε. Μᾶς πήγε μέσα στη Μαγνησία. Ἐκεῖ μᾶς ἔκλεισε σ' ἕνα νο-

σοκομείο, πού ἦταν μέσα σέ πεύκα, περιτριγυρισμένο μέ κάγκελα, καί μᾶς παράδωσε στά χέρια ἑνός δεκανέα.

Ἄπό τήν κούραση πείνα δέ νιώθαμε, μονάχα ἡ δίψα μᾶς ἔκοβε.

Ξαπλωμένοι σάν ἄρρωστοι κάτω ἀπ' τά πεύκα, μασούσαμε τά χλωρά πούσια.¹⁷ Καί σά φάνηκαν στόν οὐρανό λίγα σύννεφα, παρακαλούσαμε νά βρέξει. Αὐτά ἄπλωσαν, σκοτείνιασαν, κατέβηκαν χαμηλά, καί πάλι σιγά σιγά χάθηκαν. Ὁ ἥλιος ἔριξε τήν κάψα του τώρα πιά πολλή, κι ἐμεῖς απελπισμένοι φωνάζαμε:

— Νερό! Νερό!

Μά κανένας δέ μᾶς ἄκουγε.

Μετά πέντε ὥρες, ἦρθε ἕνας ξαν-
θός, καλοντυμένος χότζας,¹⁸ κι
ἐμεῖς ὅλοι μέ μιά φωνή τόν παρακα-
λούσαμε:

— Χότζα, Ἀλλάχ ἄσκινά,¹⁹

διψοῦμε, νερό!

Σά νά φχαριστήθηκε μέ τά χάλια
μας, εἶπε:

— Ἔτσι θέλω νά σᾶς βλέπω ὡς
τό τέλος, σάν τά φίδια νά σερνό-
σαστε. Κι ἔφυγε.

Αὐτός ἔφυγε, κι ἄλλος ἦρθε μέ τό
ἀμάξι. Κι ἐμεῖς φωνάζαμε πάλι:

— Ἀλλάχ ἀσκινά, λίγο νερό,
διψοῦμε, δέν ἀντέχουμε!

Σά μᾶς εἶδε καλά καλά καί
τούτος, εἶπε:

— Τό γούστο μου τό ἔκανα.

Καί διέταξε τόν ἀμαξά νά τραβή-
ξει.

Ἐφτά μέρες περάσαμε ἔτσι. Ὅσοι
εἶχαν λεφτά πίνανε, μά ὅσοι δέν
εἶχανε πίνανε τό κάτουρό τους.²⁰

Πολλοί πέσανε ψάθα ἀπό πείνα
καί δίψα. Οἱ συνοδοί μᾶς εἶπανε νά
βγεί ἀπό μᾶς ἀγγαρεία,²¹ νά τούς
πετάξουμε. Κι ἐμεῖς μαλώναμε

ποιός θά πρωτοβγεῖ γιατί θά 'πινε νερό.²²

Βγήκαν καμιά κοσαριά νομάτοι²³ μέ τά κάρα καί τούς πέταξαν μακριά, ἔξω ἀπ' τήν πολιτεία...

Μέσα στό νοσοκομεῖο ἦταν καί μαγνησαλήδες²⁴ αἰχμάλωτοι πού μᾶς ἔλεγαν πώς τό συντριβάνι στήν αὐλή ἔχει νερό.

Ἐμεῖς τ' ἀκούγαμε καί δέν τό πιστεύαμε.

Τή νύχτα ξυπνήσαμε ἀπό φωνές καί μάθαμε πώς οἱ Μαγνησαλήδες ἔσπασαν τό κιούγκι²⁵ κι ἦρθε νερό. Τότε σηκωθήκαμε ὅλοι καί χτυπιό-

μαστε ποιός θά πρωτοπιεῖ. Ἄπ' τίς
φωνές μας οἱ σκοποὶ πήρανε
εἶδηση κι ἄρχισαν νά πυροβολοῦν.
Ἄφου ἔπεσαν κάμποσα κορμιά, μᾶς
ἔκλεισαν σέ συρματοπλεγμα. Ἐκεῖ
μέσα παίρναμε λάσπη καί βυzaίνα-
με.

Καί σ' ἐφτά μέρες ἀπάνω ἔρχεται
πάλι ὁ χότζας κι ἐμεῖς μέ φωνές τόν
παρακαλοῦσαμε.

— Σωπᾶτε, μᾶς λέει, γιατί θά φύγω
ἂν φωνάζετε. Ἦρθα, νά σᾶς σώσο-
υμε.

Στό λόγο ἀπάνω, ἔφεραν σέ καλά-
θια κουραμάνες.²⁶ Μᾶς ἔβαλαν στό

ζυγό, δίνοντας στους δύο νομάτους
από μισή. “Υστερα μέ τή
σειρά μᾶς ἄφησαν στό συντριβάνι
νά πιούμε νερό.

Ἐκείνη τή μέρα εἶχε ἔρθει
ἄνθρωπος μεγάλος ἀπ' τό Ἀχμετλί,
μᾶς ἔλεγαν οἱ στρατιῶτες, κι ἀπό δῶ
κι εμπρός θά περάσετε καλά.

Τό βράδυ μᾶς ἔγδυσαν! “Ο,τι
εἶχαμε ἀπάνω μας, δαχτυλίδια, ρο-
λόγια, μᾶς τά πήρανε. “Ὡς καί τά
χρυσά δόντια μᾶς βγάλανε ἀπ' τό
στόμα.

Τό πρωί μᾶς σήκωσαν. Κι ὅταν
έτοιμαζόμαστε, μαζεύτηκαν ἀπ' ἔξω

οί ζεμπέκηδες,²⁷ μέ ζουρνάδες²⁸ καί νταούλια,²⁹ καί βγαίνοντας μᾶς χτυποῦσαν μέ τά ὄπλα τους. Ἐκεῖ, ἦρθε ἄλλος ἀξιωματικός. Μᾶς παρέλαβε καί ξεκινήσαμε.

Ἐξω ἀπ' τή Μαγνησία, μακριά τρεῖς ὥρες, ἦταν ἓνα μεγάλο ἀμπέλι, τριγυρισμένο μέ φράχτη. Ἐκεῖ μᾶς ἔκλεισε μέσα κι ἔβαλε σκοπούς νά μᾶς φυλᾶν ὥσπου νά ξημερώσει.

Ἐμεῖς σκορπίσαμε στά τρυγημένα κλήματα καί τρώγαμε φύλλα μέ τήν κουραμάνα.

Κι ἅμα νύχτωσε, δυό ἔκαναν νά φύγουν. Οἱ σκοποῖ τους ἔπιασαν καί μπροστά μας τούς σκότωσαν.

Τό πρῶί μᾶς ἔλεγε ὁ λοχαγός:

**— Ἄπιστα σκυλιά! Ἐγώ κοιτάζω νά
σᾶς κάνω καλό κι ἐσεῖς μοῦ φεύγε-
τε;**

Καί διέταξε νά μᾶς σηκώσουν.

**Ἵρρες βαδίζαμε. Καί κεί πού κάναμε
στάση, σ' ἓνα σταθμό, ἦρθαν κά-
μποσοι τοῦρκοι πολίτες, κι εἶπαν
τοῦ ἀξιωματικοῦ νά τούς ἀφήσει νά
ψάξουν ἀνάμεσά μας κι ἅμα βροῦν
κάποιον πού ζητοῦσαν, νά τόν πά-
ρουν.**

**— Ναί, τούς λέει, κοιτάχτε κι ἅμα
τόν βρεῖτε πάρτε τον.**

— Ἄφεριμ, ἄφεριμ,³⁰ εἶπαν καί
χώθηκαν στό σωρό μας. Τόν
βρῆκαν. Ἦταν Ἀρμένης, ὁ περβολά-
ρης τοῦ σταθμοῦ.

— Βρέ κερατά Ἀρμένη, ἐσένα
γυρεύουμε.

— Τί θέλετε ἀπό μένα; τούς εἶπε.

Μιά ψυχὴ ἔχω νά παραδώσω.

Καί μέ τό κεφάλι ψηλά, σά νά
'θελε νά τόν δοῦμε ὅλοι, πέρασε
ἀνάμεσά μας.

— Πάρτε τον! φώναξε ὁ λοχα-
γός.

Ὁ Ἀρμένης ἅμα ἄκουσε ἔτσι, ρί-
χτηκε ἀπάνω σέ κείνον πού πρω-
τάπλωσε νά τόν πιάσει καί μέ πά-

θος τοῦ δάγκωσε τό λαρύγγι.

Οἱ ἄλλοι τόν χάλασαν ἀμέσως·

πρόφτασε μόνο κι εἶπε:

— Κάντε με ὅ,τι θέλετε, τό αἷμα μου τό πήρα.

Ἀφήσαμε πίσω μας τό ζεστό κουφάρι, πού τό κλοτσοκυλούσαν ἀκόμα, καί τραβήξαμε γιά τόν Κασαμπά. Ἐκεῖ ἦταν ὅλα στάχτη. Σέ μιά μάντρα μᾶς βάλανε. Ἀπό κεῖ βλέπαμε νά περνοῦν ἄλλους αἰχμαλώτους, κι ἀκούοντας ἀπό μακριά τά μαρτύριά τους, δοξάζαμε τό Θεό.

Τό πρῶί μᾶς σηκῶσανε γιά τό
Ἄχμετλί. Ἄμα φτάσαμε, ὁ λοχαγός
μᾶς περίμενε στό σταθμό κι ἀπ'
αὐτόν μάθαμε πῶς θά μέναμε ἐκεῖ.

Μᾶς τράβηξε σ' ἓναν ξερότοπο
καί μᾶς ἄφησε στόν ἥλιο. Ἐμεῖς τόν
παρακαλούσαμε νά μᾶς βάλει ἀπ'
τό ἄλλο μέρος πού εἶχε δέντρα.

— Ὅχι, μᾶς εἶπε, στόν ἥλιο. Κι
ἔφυγε.

Τ' ἀπομεσήμερο ἔπιασε βροχή·
χαρήκαμε. Ἦπιαμε μέ τή φούχτα
μας νερό, πλυθήκαμε καί δροσι-
στήκαμε.

Ἄμα πῆρε τό βράδυ, ἦρθε ὁ λο-
χαγός καί μᾶς ἔβαλε κάτω ἀπό ἕνα
ὑπόστεγο. Στό πόδι ξημερωθήκαμε.
Ὅλη τή νύχτα ἔβρεχε.

Τό πρωί ἦρθε πάλι· κοντά του
εἶχε κι ἕνα γραμματικό. Μᾶς χώρισε
σέ λόχους, κι ἔβγαλε τούς τεχνίτες,
φουρνάρηδες, ζυμωτήδες, καμιά
δεκαριά, μαραγκούς, σιδεράδες
εἴκοσι, χτίστες, σουβατζήδες³¹
ἄλλους τόσους· κι ὅπως τούς χώρι-
ζε, ἔλεγε:

— Ἐσεῖς πού τά γκρεμίσατε, νά
τά χτίσετε.

Καί τούς παράδωσε στους
στρατιῶτες.

Ὁ γραμματικός φώναξε:

— Μυλωνάς δέν εἶναι κανένας
ἀπο σᾶς; Καρπό ἔχουμε³² ν'
ἀλέσουμε. Δέν ξέρει κανένας σας
μυλωνάς;

Βγήκε ὁ ἀδερφός μου καί δύο
ἄλλοι.

Οἱ ζυμωτήδες πήγαν στό
φοῦρνο, κι ἔβγαλαν κουραμάννα,
ἀπό κριθάρι ἀκοσκίνιστο. Κι ἀπό
κείνη τή μέρα μᾶς μοίραζαν ἀπό 'να
τέταρτο στόν καθένα μας.

“Ένα βράδυ δύο ζυμωτήδες
ἔκλεψαν λίγο χαμούρι³³ γιατί ἔχαν
στό νοῦ τους νά τό σκάσουν. Κι ὁ
σκοπός τούς ἔπιασε τήν ὥρα πού
τό ἔκλεβαν. Τό πρωί τούς πήγαν
στό λοχαγό, πού ἔμενε ἐκεῖ κοντά
μας σέ μιά καλύβα.

— Τοῦτοι ἐδῶ χτές βράδυ
ἔκλεψαν χαμούρι γιά νά φύγουν,
τοῦ λένε.

Ὁ λοχαγός ἔβγαλε τό πιστόλι
του.

— Νά ἔτσι θά πᾶτε σά σκυλιά ὅσοι
κάνετε αὐτά, εἶπε καί τούς σκότωσε
μπροστά μας. Ὑστερα μᾶς ἔβαλε

ἀγγαρεία νά καθαρίσουμε τό σταθ-
μό. Ἄπ' τήν ἀκαθαρσία, μᾶς πόνε-
σαν τά μάτια.

Κι ἕνας λοχίας πού μᾶς παρά-
στεκε, Τουράν τόν λέγανε, μᾶς φώ-
ναζε ἄγρια καί μᾶς χτυποῦσε, γιά νά
τόν καμαρώνουν μέσ' ἄπ' τό τραῖνο
οἱ γυναῖκες. Κι ὅποιοι ἀπό μᾶς εἶχαν
βαρύ πονόματο τούς ἔλεγε πώς θά
τούς πάει στό νοσοκομεῖο νά τούς
γιατρέψει, κι αὐτός τούς τράβαγε
μέσ στή χαράδρα καί τούς ξεπά-
στρευε.

Ἐνα βράδυ ὁ λοχαγός ἔδωσε δι-
αταγή στή φρουρά νά ποῦν στά

**χωριά, ὅσοι θέλουν παραγιούς νά
'ρχονται νά παίρνουν.**

**— Ἔχουμε, νά τούς πείτε, ἀπ'
ὄλους· τσομπάνηδες, χτίστες, σιδε-
ράδες, ὅ,τι θέλουν.**

**Τό πρῶί ἔφτασαν οἱ μουχτάρη-
δες³⁴ κι ἄρχισαν νά διαλέγουν πε-
νήντα, ὀγδόντα, ὅσους ἤθελαν ἀπό
μᾶς, σά νά 'μαστε ζωντόβολα.**

**Τότε συμφωνήσαμε, δώδεκα
χωριανοί, νά μάθουμε κανένα καλό
χωριό, κι ὅταν ξανάρθουν καί ζητή-
σουν, νά πᾶμε ὅλοι μαζί.**

**Ἀπό λίγες μέρες ἕνας δεκανέας
πού μᾶς συμπαθοῦσε, γιατί τοῦ**

είχαμε χαρίσει, από τήν ἀρχή ὅταν πιαστήκαμε, ἕνα ζουνάρι πού τοῦ ἄρεσε, μᾶς λέγει:

— Ἐτοιμαστεῖτε. Ἐδῶ κοντά εἶναι ἕνα καλό χωριό, τό Μπουνάρ - Μπασί, στό Μπόζ - Ντάγ. Θά περάσετε καλά.

Τόν ρωτήσαμε ἂν θά 'ρθει κι αὐτός μαζί μας.

— Ὅχι, μᾶς λέγει, ἐμένα δέ μ' ἀφήνει ὁ λοχαγός. Θά σᾶς παραδώσω στό μουχτάρη.

Μᾶς παράδωσε καί φύγαμε. Στό δρόμο ἀπάνω, βρήκαμε μιᾶ γκορτσιά³⁵ καί πέσαμε στ' ἄγουρα

γκόρτσα.

**— Μπρέ σείς, ἐλάτε, φώναζε ὁ
μουχτάρης, μᾶς πήρε τό βράδυ.**

**Κι ἐμεῖς μπήκαμε στό δρόμο τρώ-
γοντας.**

**Στό χωριό φθάσαμε νύχτα. Μᾶς
μοίρασαν σέ τρεῖς μεριές, ἀπό τέσ-
σερις.**

**Εἴκοσι μέρες δουλέψαμε σ' αὐτό
τό μέρος. Κι ἀπ' τήν πρώτη μέρα
πού πήγαμε, βάλαμε μέ τό νοῦ μας
νά λιποταχτήσουμε, κι ἀρχίσαμε
στά κρυφά νά κρατοῦμε ψωμί, κι
ὄ,τι ἄλλο βαστοῦσε ἀπ' τό φαγί μας,
γιά τό δρόμο.**

Τέλος όρίσαμε τή μέρα. Παρασκευή μεσάνυχτα νά ξεκινήσουμε. Κι όταν ήρθε ή ώρα, ξύπνησα τό σύντροφό μου, κι ένας μέ τόν άλλο ξυπνήσαμε όλοι. Μά οί άλλοι μετάβηνωσαν. Έμείς τούς είπαμε: τ' αποφασίσαμε πιά, θά φύγουμε. Καί φύγαμε.

Σάν περπατήσαμε καμιά ώρα δρόμο, έξω άπ' τό χωριό, μπροστά μας βρήκαμε έναν γκρεμό, ρέμα. Τό βουητό του δέν άκουγότανε, άπ' τό πολύ βάθος πού είχε. Έκεί σταματήσαμε.

Πλάγι μας ἦταν ἓνα χωριό. Τά σκυλιά του μᾶς μυρίστηκαν κι ἄρχισαν νά γαβγίζουν.

— Θά φανερωθοῦμε, λέγω στό σύντροφό μου, πρέπει νά τό περάσουμε ἀπόψε.

— Ναί, μοῦ λέει.

Καί σουρτά,³⁶ πιαστοί στίς πέτρες, κατεβαίνουμε. Μά δέν μπορέσαμε. Στό μισοκατήφορο, σταματήσαμε σέ μιά βραχοσπηλιά. Ἐκεῖ ξημερωθήκαμε.

Ἄμα πῆρε ἡ μέρα, ἀπάνω ἀπό τόν γκρεμό ἀκούσαμε φωνές. Μᾶς εἶχαν πάρει στό κατόπι μικροί με-

γάλοι καί μᾶς κυνηγούσανε μέ τά σκυλιά τους.

Οἱ φωνές ἀπό ὦρα μάκρυναν. Ἐμεῖς καθίσαμε ἀκόμα λίγο, κρυμμένοι, κι ὕστερα πήραμε πάλι τόν γκρεμοκατήφορο.

Μεσημέρι κοντά ἔδειχνε μέ τόν ἥλιο, πού φθάσαμε ὡς κάτω στό γούπατο.³⁷

«Βάι, βάι»³⁸ εἶπαμε σάν εἶδαμε τό ἄλλο μέρος, πού θ' ἀνεβαίναμε.

Περπατήσαμε γιά λίγο, ὀρθοί, δίπλα στό νερό πού κύλαγε χοχλαστό³⁹ καί μπήκαμε μέσα γλιστροπατώντας ἀπάνω στά τρόχαλα.⁴⁰ Τό νερό μᾶς ἔφθασε ὡς τό γόνα.

“Όπως προχωρούσαμε, άκούσαμε κοντά μας κροτοχαρχάλεμα.⁴¹ Τρομάξαμε· σμίξαμε κοντά κοντά τά κορμιά μας καί βλέπαμε. Άπό πάνω, χαμηλά, περνούσαν κοράκια, κάνοντας κύκλους. Σκύψαμε κι ήπιαμε νερό, δίχως νά διψούμε.

“Υστερα βγήκαμε άπ' τό ποτάμι στάζοντας καί πήραμε τό άνηφόρι.

Ό ήλιος έπεφτε όταν άναριχτήκαμε, πιάνοντας τίς χορτόριζες. Μέ πολύν κόπο άνεβήκαμε. Μας είχε πάρει τό βράδυ.

Σά βγήκαμε στό ίσιωμα, κοιτάξαμε γύρω. Μπροστά μας, λίγο μακριά, φάνηκαν καλύβες γιουρούκιες.⁴² Τά σκυλιά γάβγιζαν. Οί

τσομπάνηδες φώναξαν ἀναμεταξύ
τους:

— Τά σκυλιά ἀλυχτοῦν,⁴³ ἄν-

θρωποι εἶναι. Καί ντουφέκισαν στὸν
ἀέρα.

Ἐμεῖς λοξέψαμε στὸν γκρεμό καί
περπατούσαμε σκυφτοί ἄκρια ἄκρι-
α, ὥσπου πέσαμε σ' ἓνα ἐρειπω-
μένο χωριό. Καθὼς προχωρούσαμε
μέσ στά χαλάσματα, λίγα βήματα
μπροστά μας, ἀκούσαμε βόγγο.

Πλησιάσαμε. Ἀπάνω σέ ἀδειασμένο
στρῶμα ἀπὸ ἄχυρο ἦταν ξαπλωμέ-
νο ἓνα σκυλί.

“Όταν μᾶς εἶδε, ἔκανε νά σηκωθεῖ.
Δέν μπόρεσε. Μᾶς κούνησε τήν
οὐρά του ἀπάνω στό χῶμα, ἀ-
νοιγόκλεισε τά μάτια του, πού γυά-
λιζαν στό φεγγάρι, καί μεταβόγγηξε.
Καθίσαμε κοντά του, σ' ἓνα μισότο-
ιχο τῆς σωριασμένης αὐλῆς. Ἀπά-
νω σέ σωρούς ἀπό ἄχρηστα πράγ-
ματα κούρνιαζαν κότες ξεπουπου-
λιασμένες, κατάστεγνες ἀπ' τή δί-
ψα. Εἶπαμε νά πάρουμε καμιά, μά
ποῦ φωτιά. Κοιτάξαμε τό σκυλί καί
τραβήξαμε. Ὅλη τή νύχτα περπα-
τούσαμε στό φεγγάρι καί ξαφνιαζό-
μαστε μέ τούς ἴσκιους μας.

Κοντά ξημερώματα, πέρασε στα
λιβάδια του Μπόζ - Ντάγ, όπου
έβοσκαν γίδια· τά φύλαγε γυναίκα.
Βιαστήκαμε νά τά περάσουμε, δέν
προφτάσαμε. Μᾶς ἔζωσε τό κοπάδι.
Ἡ γυναίκα σκυφτή ἔπλεκε· δέ μᾶς
πρόσεξε, περάσαμε.

Τήν τέταρτη μέρα πέρασε στό
ὄντεμίζ.⁴⁴ Ὅπως πηγαίναμε,
ἀπαντήσαμε ἕνα μύλο.

— Ἔ, σύντροφε, τοῦ λέω, ποῦ θά
πάει αὐτό, ὅλο δρόμο, δρόμο; Καί
τοῦ 'δειξα τό μύλο, μέ νόημα.

— Τί, νά τόν σπάσουμε; μοῦ λέει.

— Ναί, εἶπαμε κι οἱ δύο καί πάλι μετανιώσαμε.

Ἄπό κεί βγήκαμε σέ δημόσιο δρόμο. Τραβηχτήκαμε στό δάσος νά κρυφτοῦμε. Κοντά μεσημέρι, εἶδαμε ἕναν κυνηγό στήν ἀπέναντι ράχη. Τό σκυλί του γάβγιζε· φοβηθήκαμε.

Μπουσουλώντας, πήγαμε ὡς δέκα μέτρα καί λουφάξαμε πίσω ἀπό 'να κορμόδεντρο, παραμονεύοντας τόν κυνηγό πότε θά φύγει. Βαρεθήκαμε. Ἐμεινε ὡς ἀργά τό βράδυ. Κάναμε τότε τό σταυρό μας καί δρόμο.

Πρίν ξημερώσει, εἶχαμε φτάσει ἔξω ἀπό τήν πολιτεία Μπανός. Ὡς

**τό Βαϊντίρι κοντά ἔφταναν τά λιό-
δεντρά της. Ἄπ' τήν πείνα μας,
τρώγαμε τίς ἄγουρες ἐλιές καί μᾶς
πίκρισε τό στόμα.**

**Ἄμα μερώσαμε λίγο τήν πείνα
μας, σταθήκαμε καί βλέπαμε τήν
πολιτεία. Ἀντίκρου μας περνοῦσε τό
τραῖνο. Πῆγε, ἦρθε, δυό τρεῖς φορές.
Ὁ κόσμος πού ἔβγαινε σκορποῦσε
στούς δρόμους· δέν μπορούσαμε
νά περάσουμε. Σουρούπωσε κι οἱ
δρόμοι ἀκόμα ἦταν γεμάτοι κόσμο.
Φύγαμε ἀργά, νύχτα.**

**Ἄπ' τό Βαϊντίρι περάσαμε γρή-
γορα καί πέρασαμε στό ποτάμι το**

**Μαίαντρο. ⁴⁵ Τό νερό μᾶς ἦρθε ὡς
τή μέση. Τό περάσαμε.**

**Βγαίνοντας, μπροστά μας φάνη-
καν πρόβατα. Δέν μπορούσαμε νά
κάνουμε πίσω, πέσαμε μέσ στό κο-
πάδι. Τά σκυλιά μᾶς μούνταραν ⁴⁶
κι ἐμεῖς τά διώχναμε μέ τά ξύλα π'
ἀκουμπούσαμε. Αὐτά, τίποτα· τά
μαυλίσαμε ⁴⁷ καί σκυφτοί, σιγά σιγά,
τραβηχτήκαμε.**

**Σά μακρύναμε πολύ ἀπ' τό κο-
πάδι, καθίσαμε. Δέν μπορούσαμε
οὔτ' ἓνα βῆμα νά κάνουμε. Κι ἓνα
μικρό παιδάκι μᾶς ἔπιανε.**

Τέλος φτάσαμε έξω απ' τό χωριό
μας. Μπήκαμε στό δάσος, κι από
κειί τό βλέπαμε στήν κορφή, ὅπως
τό ξέραμε. Καμιά πενηνταριά φῶτα
ἔκαιγαν. Τά σκυλιά ἀλυχτούσαν.
Ἦταν ὅπως τότες, πού ἤμασταν
ἐκεῖ. Κλάψαμε. Μᾶς φάνηκε πώς
γλιτώσαμε ἀπό φυγόστρατοι καί
γυρίζαμε στά σπίτια μας νά
ἡσυχάσουμε.

— Πᾶμε, μοῦ λέει ὁ σύντροφός μου,

**Ίσως ακόμα νά 'ναι οί δικοί μας,
πᾶμε νά δοῦμε γιά νά πιστέψουμε.**

**Καί ξεκινήσαμε χωριστά, ἀφοῦ
πρῶτα ὀρίσαμε τήν ἄλλη μέρα ν'
ἀνταμώσουμε στή σπηλιά. Αὐτός
τράβηξε σέ ἄλλο μαχαλά,⁴⁸ ἐγώ σέ
ἄλλον. Ὅπου κι ἂν πήγαμε, ὅλα ρη-
μαγμένα. Τά σπίτια ἀνοιχτά, ἄδεια,
οί πόρτες σπασμένες μέ τά τσεκού-
ρια. Μονάχα στήν ἀγορά ἔμεναν
ἀκόμα λίγοι Τοῦρκοι καί στήν
ἀστυνομία ὁ σκοπός. Στό σκολειό,
πού τό 'χαν γεμάτο ἔπιπλα καί
ροῦχα, ἀπό μέσα ἀκουγόταν κου-**

**βέντα. Άποτραβήχτηκα καί γύριζα
όλη τή νύχτα, μέ τό φόβο μου συ-
ντροφιά.**

**Τό πρωί π' ανταμώσαμε, μάς
πήραν τά κλάματα. Έμείς λογαριάζα-
με πώς κάτι θά βρίσκαμε στό
χωριό, άφημένο άπ' τούς δικούς
μας. Μά δέ βρήκαμε τίποτα καί στήν
άπελπισιά μας, ριχτήκαμε στους
συκομπαξέδες.**

**“Υστερα άπό μιά βροχή τά σύκα
χάλασαν, μά είχαν άρχίσει νά
ώριμάζουν τά κάστανα κι οί έλιές.
Μαζέψαμε όσο καρπό μπορούσαμε
καί τόν βάλαμε στή σπηλιά μας.
Μιά μέρα πού καθόμαστε άπέξω και**

βλέπαμε ἀντικριστά μας ἓνα μύλο,
— Σύντροφε, τοῦ λέω, ὅσο κι ἂν
τρῶγω, μοῦ ἔρχεται λιγούρα. Δέν
πᾶμε νά στήσουμε πόστο, ⁴⁹ κι ἅμα
φύγει ὁ μυλωνάς νά τόν πατήσου-
με;

— Καί δέν πᾶμε, μοῦ λέει. Καί πή-
γαμε.

Οἱ πελάτες ἦρθαν καί φύγαν. Σά
βράδιασε, ὁ μυλωνάς καβαλίκεψε τ'
ἄλογό του κι ἔφυγε κι αὐτός.

Περιμέναμε ὥς τά μεσάνυχτα, μή-
πως βγεῖ κανένας ἀπό μέσα ἢ γυρί-
σει ὁ ἴδιος πίσω. Δέ φάνηκε τίποτα.

Σταυρώσαμε τό στήθος μας καί πήγαμε.

Ἡ κλειδαριά ἦταν σπασμένη, μ' ἀπό μέσα εἶχε ἀμπάρα.⁵⁰ Ἀπ' τό βοριά, πού 'βγαινε τό νερό, μπήκαμε. Ἐνα νυχτοφάναρο ἔκαιγε μπροστά στό στόμα τοῦ φούρνου. Τρομάξαμε. Καί πάλι εἶπαμε: «ψωμί νά φᾶμε κι ἄς πεθάνουμε». Κοιτάξαμε τό ντουλάπι. Εἶχε τό μπαρντάκι⁵¹ μέ λάδι, ντομάτες, ἀλάτι. Μές στό καλάθι δύο πίτες. Στό παράθυρο τά τσανάκια⁵² βαλμένα μπρούμυτα. Κάναμε σαλάτα καί φάγαμε. Εὐχαριστήσαμε τό Θεό σά νά τόν εἶχαμε μπροστά μας, καί κουβε-

ντιάσαμε μέ λαχτάρα. Παρηγορηθήκαμε.

“Υστερα σηκωθήκαμε καί ψάχναμε παντοῦ. Σέ μιά θυρίδα εἶχε καμιά κοσαριά κεριά τῆς ἐκκλησιᾶς. Τά πήραμε. Σ' ἓνα βαρέλι, ἀλεύρι καί μισό σακί στάρι. Βάλαμε νά τό ἀλέσουμε. Ἀφήσαμε τό νερό κι ὁ μύλος ἄρχισε ν' ἀλέθει.

Κόντευε πιά νά ξημερώσει. Μαζέψαμε ὅ,τι ἄλλο μᾶς χρειαζόταν, βάλαμε τό ἀλεύρι σέ δύο σακιά καί τραβήξαμε στό δάσος. Ἀπό κεῖ παραφυλάγαμε, νά δοῦμε καί ν' ἀκούσουμε τί θά γινόταν.

Ὁ μυλωνάς ἦρτε, σάν πήρε ἡ μέ-
ρα, μέ πελάτες γιουρούκηδες.
Μόλις μπήκαν, ἀκούστηκαν φωνές.
Ὁ μυλωνάς ἔβριζε, θαρρώντας πώς
κλέφτηκαν συναμεταξύ τους.

Φυλάξαμε ἐκεῖ ὡς τό μεσημέρι.

Ἄμα εἶδαμε ἡσυχία, πήγαμε στή
σπηλιά, νά συμμαζέψουμε ὅ,τι
εἶχαμε πάρει ἀπ' τό μύλο. Εἶχαμε
κάνει πιά καλά τό κουμάντο μας:⁵³
λάδι, ἀλεύρι, ἀλάτι, ἀπό τούς γύρω
μπαξέδες μελιτσάνες, ντομάτες. Τή
νύχτα μαγειρεύαμε στή σπηλιά καί
ψήναμε ζυμαρόπιτες στή θρά-
κα.⁵⁴ Τό πρωί παίρναμε τό φαγί μας
καί τραβούσαμε στό δάσος. Ἐκεῖ
βραδιάζαμε.

Μιά μέρα, ὅπως καθόμαστε προφυλαγμένα, μπροστά μας παρουσιάστηκε ἕνας Γιουρούκης μέ δίκαννο. Μᾶς κοίταξε καλά. Ἐμεῖς τρομάξαμε. Τόν περάσαμε γιά ἀγροφύλακα.

— Ἀπό ποῦ εἶστε, πατριῶτες; μᾶς ρώτησε.

— Ἀπό τή Μακεδονία, μουατζίρηδες⁵⁵ τοῦ λέμε, καί ἡ κυβέρνηση μᾶς ἔστειλε ἐδῶ, στό Τσαβίρ - Κιόι. Αὐτό τό χτήμα τώρα εἶναι δικό μας. Ἐσύ τί θέλεις ἐδῶ;

— Νά, περνοῦσα καί μπήκα νά μάσω λίγα κάστανά· τώρα ἔφυγαν

οἱ Γκιαούρηδες⁵⁶ εἶπε κι ἔφυγε.

Σά χάθηκε ἀπό μπροστά μας, κοι-
ταχτήκαμε.

— Ἔι, σύντροφε, τοῦ λέω, ὁ ἥλιος
βασίλεψε, πᾶμε.

Στό δρόμο μας ἀπαντήσαμε
ἓνα ξωκλήσι. Μπήκαμε νά γονατί-
σουμε, καί νά παρακαλέσουμε,
ἴσως μᾶς φανεῖ κανένας ἅγιος, νά
τοῦ ποῦμε τόν πόνο μας. Δέν εἶδαμε
τίποτα. Μονάχα τοίχους γυμνοῦς
καί σανίδια.

Συλλογισμένοι γυρίσαμε στό για-
τάκι⁵⁷ μας. Ὅλη τή νύχτα δέν κλεί-
σαμε μάτι ἀπό φόβο μήν ἔρτουν καί
μᾶς πιάσουν, ἀπάνω στόν ὕπνο.

Καί δέν ἦταν μόνο αὐτό πού μᾶς
βασάνιζε. Εἴχαμε καί τή φαγούρα ἀ-
πό τίς ψεῖρες πού δέν μᾶς ἄφηναν
σέ ἡσυχία. Καλύτερα εἴχαμε νά πει-
νᾶμε, καί νά γλιτώναμε ἀπ' αὐτές.

Κι ἔτσι, σκεφτήκαμε τό πρωί νά
κατέβουμε κάτω ἀπ' τή σπηλιά, πού
ἦταν ρέμα. Σούρουπο ἀκόμα πήγα-
με, κι ἀνάψαμε φωτιά μέ ξερά ξύλα.
“Ὡσπου νά κάψει τό νερό κουρευτή-
καμε, ξουρίσαμε τίς τρίχες καί τά
γένια μ' ἓνα ξουράφι κι ἓνα ψαλίδι,
πού εἴχαμε βρεῖ στό χωριό. “Υστερα
γδυθήκαμε καί ζεματίσαμε τίς
ἀλλαξιές μας. Ἐκείνη τή μέρα

ήσυχάσαμε. Από δυό μέρες, πάλι ή ψείρα. Κάθε μέρα μέ τό ζεμάτισμα τίς ξεκάναμε· γλιτώσαμε κι άπ' αύ- τές.

Τώρα μᾶς εἶχε σωθει τ' άλεύρι. Μέσα σέ πενήντα μέρες, εἶχαμε φάει ὡς σαράντα οκάδες ⁵⁸ ψωμί. Πιο κάτω, εἶχε κι ἕναν ἄλλο μύλο, άπάνω στό δρόμο. «Νηστικό σκυλί φούρνο τρυπάει». Εἶπαμε νά πᾶμε καί σ' αὐτόν, κι άρχίσαμε νά παραφυλᾶμε. Μά ὁ μυλωνάς ἔμενε ἐκεῖ.

Τέλος, μιά μέρα, ἔφυγε γιά τό χωριό μέ ἄλλους τρεῖς συντροφιᾶ.

Βράδιασε κι οί δρόμοι δούλευαν
ἀκόμα. Πῆγε μεσάνυχτα κι ὁ μυλω-
νάς δέ φάνηκε. Εἴπαμε δέ θά 'ρτει
καί ζυγώσαμε στό μύλο.

Ἄφουγκραστήκαμε· ὀμιλία καθόλου.
Σπρώξαμε τήν πόρτα· φάνηκε νά
'ναι γερά κλεισμένη ἀπό μέσα.

Ἀποφασίσαμε νά μποῦμε ἀπ' τό
φοῦρνο, πού 'χε παράθυρο.

— Ἐσύ, λέγω στό σύντροφό μου, νά
φυλᾶς τό δρόμο κι ἂν δείς τίποτα,
δῶσε μου εἶδηση.

Ἐγώ ἔσπασα τό τζάμι καί πήδησα
μέσα. Ἀπάνω ἀπ' τό παράθυρο
κρεμόταν ἓνα καλάθι κι ἔπεσε. Πά-

γωσα. «Ὁ μυλωνάς», εἶπα μέσα μου
κι ἔτρεμα. Μά πιά δυνατή ἦταν ἡ
πείνα. Κατέβηκα κι ἄνοιξα. Ὁ σύν-
τροφός μου μπήκε καί μετάκλεισε
τήν πόρτα. Ἀνάψαμε φῶς καί ψάξα-
με παντοῦ. Μές στό ντουλάπι βρή-
καμε δύο ψωμιά, μιά χύτρα μαγει-
ρεμένα φασόλια, στό ράφι ἀπάνω
σαπούνι, καπνό καί μιά ζωστήρα,
πού τή φόρεσα.⁵⁹ Πίσω ἀπ' τήν
πόρτα, σέ μιά κόφα,⁶⁰ εἶχε λερά
ροῦχα, δίπλα ἓνα τσουβάλι ἀλεύρι
κι ἓνα, σιτάρι. Τά μαζέψαμε ὅλα,
πήραμε τήν κατσαρόλα μέ τό φαί
καί φύγαμε. Ἡ σπηλιά μας ἦταν

**κοντά στό μύλο, σιγά σιγά τ'
άνεβάσαμε.**

**Τό πρωί, πρίν ξημερώσει, πήγα-
με αντίκρυ νά παραφυλάξουμε. Ὁ
μυλωνάς ἦρθε μοναχός του, κι
ἔφυγε βρίζοντας γιά τό χωριό. Δέν
πέρασε μισή ὥρα κι ἀπάνω στό
δρόμο φάνηκε ἀπόσπασμα ἱππικό.
Ἀπό τό φόβο μας, ὅλη μέρα κρυ-
φτήκαμε μέσα στή σπηλιά.**

**Σάν ἔφεξε ἡ ἄλλη μέρα, πήραμε
ψωμί καί φύγαμε. Ἐτσι κάναμε κο-
ντά μιά βδομάδα. Δέ φάνηκε τίποτα.
Ἦσυχάσαμε.**

**Κάτω ἀπ' τή σπηλιά μας ἦταν
μεγάλα ἐλιόδεντρα. Ὁ ἥλιος δέν**

ἔβλεπε τό κορμί τους, τόσο πυκνά ἦτανε. Ἐνα βράδυ μπήκαμε νά μαζέψουμε ἐλιές. Ἐκεῖ πού μαζεύαμε, ἀκούσαμε ὀμιλία.

— Σύντροφε, τοῦ λέγω ζυγώνον-
τας, ἄνθρωποι εἶναι ἐδῶ, νά
κρυφτοῦμε.

Δέν ἀπόσωσα τήν κουβέντα κι ὡς
δυό μέτρα, ἀπάνω στό δρόμο, φά-
νηκαν ἄντρες, γυναῖκες, κάτι
Γιουρούκηδες. Ὅπως περνοῦσαν
μπροστά ἀπ' τά δέντρα, λέει ἕνας:
— Βάζω στοίχημα, ἐδῶ μέσα ἔχει
ἀκόμα Γκιαούρηδες.

Σά μάκρυναν, μοῦ λέει ὁ σύντρο-
φός μου:

— Πρέπει ν' ἀλλάξουμε γιατάκι.
Καί μέ προφύλαξη γυρίσαμε στή
σπηλιά μας.

Οὔτε φάγαμε κείνο τό βράδυ.
Γείραμε μέ τήν ἔννοια πώς θά
πιαστοῦμε.

Σά χάραξε ἡ ἄλλη μέρα, μαζέψα-
με τά πράματά μας καί πήγαμε
μακρύτερα σέ ἄλλη σπηλιά, πού
τήν ξέραμε ἀπό πρίν. Ἐκεῖ βολευτή-
καμε καλύτερα. Ἦταν βαθιά μέσα
καί φαρδιά ὡς δύο μέτρα. Ἀπ' τό
χωριό εἶχαμε πάρει μιά σκαφιδοῦλα
καί δύο τενεκέδες ἀπό λάδι. Ἐλιές

εἶχαμε μπόλικες. Τίς τσακίσαμε
λιῶμα, τίς βάλαμε σ' ἕναν τρουβά⁶¹
καί τίς περιχύναμε μέ βραστό νερό,
ζουλώντας τες καλά μέσα στή σκα-
φίδα. Μετά ρίξαμε τό λαδόνερο
στόν τενεκέ, πού τού εἶχαμε τρυπή-
σει τόν πάτο καί σιγά σιγά τό νερό
ἔφευγε κι ἔμενε τό λάδι.

Αὐτή τή μέρα μαγειρέψαμε, φά-
γαμε καλά καί ξαπλώσαμε. Τό φῶς
ἔμπαινε ὡς βαθιά μέσα στή σπηλιά
κι ἔκανε τίς ἀράχνες νά κουνηθοῦν
μέσ στό ὑφάδι τους. Χαρήκαμε τή
συντροφιά τους.

Τέσσερις μήνες σωστούς ζήσαμε
ἐδῶ μέσα.

Καί στούς τέσσερις άπάνω, ένα
πρωί, όπως διάβαζα, ψέλνοντας
άπό μία σύνοψη⁶² πού τήν είχα
βρεί στό χωριό,

— Πάψε, μου λέει σκουντώντας ο
σύντροφός μου, όμιλία άκούω.

Καί κοίταξε μέσ' άπ' τό βάθος.

Μπροστά άπό τή σπηλιά, ώς δέκα
πόδια, περνούσε ένα μονοπάτι. Τά
βήματα όλο και ζύγωναν. Ή σπηλιά
τραβούσε μέσα τήν κουβέντα σά
ρουφήχτρα.

— Έδω έπρεπε νά 'ναι τά βόδια
μας...

**Καί φάνηκαν. Ἦταν δύο γιου-
ρούκηδες γελαδάρηδες· κι ἐμεῖς
ἐτοιμαστήκαμε μέ τά ρόπαλα στό
χέρι, ἄν τύχαινε νά μᾶς δοῦν, νά
τούς σκοτώσουμε.**

**Δέ μᾶς εἶδαν. Πέρασαν ἤσυχα,
κουβεντιάζοντας, μέ τά χέρια πίσω
στή μέση.**

Πάλι μοῦ λέγει ὁ σύντροφός μου:

— Κι ἀπό δῶ πρέπει νά φεύγουμε.

**— Βρέ φίλε, τοῦ ἀποκρίθηκα, ποῦ
ἄλλοῦ νά πᾶμε;**

— Ὅχι, μοῦ λέγει, ἐγώ δέ μένω.

**Ἴσως νά εἶδαν καί πήγαν ἴσια στό
φρουραρχεῖο.**

— Καλά, ἄς γίνει ἔτσι, τοῦ ἀπάντησα.

Καί ξεκινήσαμε νά βροῦμε ἄλλη κρυψώνα. Ὡς τ' ἀπόγευμα ψάχναμε. Βρήκαμε σ' ἓνα μέρος πού τό λέγαν Ἁγία-Τριάδα, σπήλαιο κι αὐτό, καί κουβαλήσαμε νύχτα τά πράματά μας.

Δέκα μέρες περάσανε, κι ἀπ' τό φόβο μας δέν εἶχαμε βγεῖ ἔξω. Οἱ τροφές ἄρχισαν νά σώνονται μέρα μέ τή μέρα. Στό τέλος μείναμε νηστικοί. Τό μάτι μας εἶχε θολώσει ἀπ' τήν πείνα.

— Σύντροφε, τοῦ λέγω, δέ
βαστῶ πια. Νά σκοτώσουμε τό μυ-
λωνά;

— Πάψε, μοῦ λέγει, μή θέλεις νά
χάσεις τήν ψυχή σου. Σε λίγο βγαί-
νουν τά σπαρτά, τά ρεβίθια, κι ἔτσι
θά φᾶμε πάλι.

— Σύντροφε, τοῦ μετάπα, ὡς
τήν τρώγαμε φαΐ κι ἀπάνω μας
δέν πήραμε· μέ τά χορτάρια θά ζή-
σουμε; Ἡ θά βροῦμε νά φᾶμε, ἢ θά
τραβήξουμε μέσ στή Σμύρνη, νά
παραδοθοῦμε.

— Ὅχι, μοῦ λέγει, ἐγώ δέν παραδί-
νουμε σέ τούρκικα χέρια. Ἐδῶ μέ-

σα, στή σπηλιά θά πεθάνω.

— Μήν τό παίρνεις ἔτσι, σύντροφε, τοῦ εἶπα, ἐκεῖ εἶναι πολιτεία, δέν μποροῦν νά μᾶς χαλάσουν.

— Ὅχι, μοῦ ἀπαντᾶ, αὐτό δε γίνε-
ται.

— Ἐ, τότε νά γίνει ἓνα ἄλλο. Νά κά-
νουμε τούς Τούρκους καί νά κατέ-
βουμε νά πιάσουμε δουλειά. Κι ὅ,τι
μᾶς εἶναι γραμμένο θά γίνει.

— Σύμφωνος, μοῦ λέει.

— Μά κι οἱ δυό μαζί δέν κάνει,
τοῦ λέω, γιατί μπορεί ἀπάνω στήν
κουβέντα μας νά πιαστοῦμε.

**Κι ἔτσι ἀποφασίσαμε νά χωρί-
σουμε. Αὐτός νά κατέβει σέ ἄλλο
χωριό κι ἐγώ σέ ἄλλο.**

**— Ποιό μέρος ξέρεις ἐσύ; τόν
ρώτησα.**

— Τό Ἀϊντίν,⁶³ μοῦ λέγει.

**— Καλά, ξέρω κι ἐγώ τά Θεῖρα.
Ἐκεῖ μπορῶ νά κάνω τόν τσομπά-
νο. Ἀπό ζωντανά γνωρίζω.**

**Καί μείναμε σύμφωνοι στούς δύο
μήνες, ἄν δέν μᾶς καταλάβαιναν, ν'
ἀνταμώνουμε στά Θεῖρα ἢ στά μα-
ντριά.**

**— Ἄν δέ μᾶς ἔβρει κακό, μοῦ λέει,
καί κοίταξε ἔξω τή μαυρίλα, πού**

ἔμπαινε σάν καπνός μέσ στή σπη-
λιά.

Νύχτα μεσάνυχτα ἔπιασε δυνατή
βροχή. Ἄπ' τίς ἀστραπές λέγαμε
πώς θ' ἀνοίξει τό σπήλαιο. Πιάσαμε
κουβέντα μέσ στό σκοτάδι. Καί τί
δέν εἶπαμε. Ὡσπου φτάσαμε στό
χωρισμό μας. Παίρναμε ἀπόφαση
καί μετανιώνουμε· παίρναμε ἄλλη
καί πάλι ξαναμετανιώνουμε.

Σάν ξημέρωσε, πρῶτος σηκώθη-
κε ὁ φίλος, πῆρε τό ξουράφι, τ'
ἀκόνισε στή ζώστρα του⁶⁴ καλά καί
πικρογέλασε.

— Ἔλα, μοῦ λέει, μή στέκεις, καί
μοῦ ἔγειρε τό λαιμό.

**Μέ ξύρισε, τόν ξύρισα κι ἐγώ, καί
κοιταχτήκαμε.**

— Μοιάζω γιά Τοῦρκος; τοῦ λέγω.

— Ἴδιος Μεμέτης ⁶⁵ εἶσαι.

**— Καί σύ σάν Τουρκοκρητικός
μοιάζεις.**

**— Ἄι, πᾶμε τώρα, γιατί ἀδυ-
νατίσαμε.**

**Πιάσαμε τά χέρια καί δέν τ'
ἀφήναμε. Εἶπαμε πώς δέ θά ξανα-
νταμώνουμε. Κλάψαμε καί συχωρε-
θήκαμε.**

**Κι ὁ καθένας μας πήρε τό δρόμο
τῆς μοίρας του. Κι ὅπως πηγαίναμε,
κοιταζόμαστε, ὥσπου τόν ἔχασα
ἀπ' τά μάτια μου.**

— Ἄνόητε, εἶπα τότε στὸν ἑαυτό μου, κι ἔκανα νὰ τρέξω πίσω του. Μά ἡ καρδιά μου εἶπε ὄχι. Πάντα ἄκουα τὴν καρδιά μου, τό συνήθιζα.

Καί βάδισα ἐλεύθερα, ἄφησα τό φό-
βο. Μιά καί τ' ἀποφάσισα, πα-
ρουσιάστηκα ἐκεῖ κοντά, σέ κάτι
Γιουρούκηδες, πού καθόντουσαν
γύρω στή φωτιά. Τούς ἤξερα ἀπό
πριν. Μπεχτσέτ Ἀλή ἔλεγαν τόν ἔ-
ναν. «Γιουρούκηδες, ἀγαθοί ἄν-
θρωποι» εἶπα καί τράβηξα ἴσια
τους. Τούς χαιρέτησα:
— Σελάμ ἀλέκουμ.⁶⁶
— Ἀλέκουμ σελάμ, μοῦ λένε.
— Τί κάνετε ἐδῶ; τούς ρώτησα.
— Καμήλια βόσκουμε.

- Καί ποιός εἶναι ὁ τόπος σας;
- Δέν εἴμαστε ἀπό δῶ, μένουμε σέ τσαντήρια, ⁶⁷ κάτω στό ρέμα.
- Σᾶς παρακαλῶ, εἶπα, εἶμαι ξένος. Δείξετέ μου τό δρόμο γιά τά Θεῖρα.
- Νερό μεγάλο ἔχει ὁ κάμπος. Οἱ δρόμοι κλείστηκαν.
Τούς ρώτησα πάλι:
- Ἀπό ποῦ νά τραβήξω;
- Νά, ἀπό δῶ νά πᾶς. Ὅχι ἀπ' τίς καλύβες, εἶναι τά σκυλιά.
- Καλό βράδυ, τούς εἶπα.
- Στό καλό, μοῦ λέν.
Καί τράβηξα.

Σάν ἔφτασα στήν κορφή τῆς ρά-
χης, τά σκυλιά μέ μυρίστηκαν.

Ἀνέβηκα γρήγορα σ' ἓνα κοτρόνι
καί φώναζα δυνατά:

— Ἔμσερι! Ἔμσερι!⁶⁸

Κάποιος π' ἄναβε τή φωτιά
μπρός στήν καλύβα του, φαινόταν
πώς μ' ἄκουσε κι ἔκανε τόν κουτό.

Τέλος ἦρθε. Ἔδιωξε τά σκυλιά καί μέ
πήγε στήν καλύβα του.

— Μπούγιουρουν,⁶⁹ κόπιασε,
ἀπό ποῦ ἔρχεσαι; μοῦ εἶπε.

— Ἄπ' τ' Ἀϊντίν, τοῦ λέω, καί πάω
νά γυρέψω δουλειά στό Τεπέ - Κιόι.
Τί νά κάνεις; Φτώχεια πολλή, τοῦ
λέω.

— Θά πεινᾶς, μοῦ εἶπε. Κι ἔβαλε μπροστά μου μιά τσανάκα γιαούρτι μέ ψωμί.

Καί στό φαΐ μου ἀπάνω ἔκανα πώς δέν ξέρω τόν τόπο καί τόν ρωτοῦσα νά μοῦ πειί.

— Ἄπό δῶ θά κατεβείς στό Χαλκά, κι ἀπό κεῖ θά πιάσεις Τεπέ- Κιόι. Δέ μπορείς νά κατεβείς ἴσα στά Θεῖρα.

“Όταν ἔφαγα, καί τόν εὐχαρίστησα,

— Καλό βράδυ, τοῦ εἶπα.

— Στό καλό να πᾶς, μοῦ εἶπε καί

κοίταξε τόν οὐρανό πού ἦταν

ἔτοιμος νά ξεχύσει. Ἐκανε κάτι νά

πεί, κι ἔσκυψε στή φωτιά, τρίβοντας
τίς χουφτες του πάνω στή φλόγα.

Ἐγώ ἔφυγα, χτυπώντας τό ξυ-
λομπαστούνι μου στίς πέτρες.
Σά μάκρυνα ἀπό κεί, ἀπάντησα ἕνα
τούρκικο χωριό χαλασμένο. Ἀπό
'να μισογκρεμισμένο σπίτι ἔβγαινε
καπνός. Τί νά 'ναι μέσα, ἀνα-
ρωτήθηκα, ἄντρας ἢ γυναίκα. Καί
κοντοστάθηκα νά δῶ.

Σέ λίγο πετάχτηκαν δύο στρα-
τιῶτες.

Φοβήθηκα, μή μοῦ ζητήσουν
πιστοποιητικό· μ' αὐτοί ἔφυγαν
τρεχάτοι πρὸς τό Μπελχέμ.

Ἄφησα νά περάσει λίγο καί μπή-
κα μέσα. Στό τζάκι εἶχαν ἀναμμένη
φωτιά νά στεγνώσουν ἀπ' τή βρο-
χή. Πυρώθηκα, κοίταξα μέσα στά
γκρεμισμένα τούς τοίχους μέ τά
χρωματιστά χαρτιά καί βγῆκα.
Μπροστά μου, λίγα βήματα, πεντέξι
γυναῖκες πήγαιναν.

Τά ρούχα τους ἔμοιαζαν ἀπό δι-
κά μας πανιά.⁷⁰ Ἀνατρίχιασα. «Οἱ
χωριανές μου», εἶπα καί προσπέ-
ρασα ἀπό δίπλα τους βιαστικά.

Αὐτές ἀνοίχτηκαν στή λάκκα,⁷¹
μαζεύοντας χόρτα. Πιό κεῖ ἕνας ζευ-
γάριζε,⁷² τόν χαιρέτησα.

— Κουβέτ ὀλά,⁷³ τοῦ εἶπα.

— Ἐίβαλα,⁷⁴ μου εἶπε.

Καί τράβηξα.

Πηγαίνοντας ἔπεσα σέ δημόσιο δρόμο. Μπροστά μου προχωροῦσε ἕνας γέρος καβάλα στ' ἄλογό του. Τόν ἤξερα πρὶν ἕξι χρόνια τώρα, πού ἤμουν στρατιώτης. Ἦταν νοικοκύρης καλός, εἶχε καμήλια. Εἶπα «ποῦ νά μέ γνωρίσει ἀπό τότε». Καί τόν πλησίασα ἄφοβα.

— Σελάμ ἀλέκουμ, τοῦ λέω.

— Ἀλέκουμ σελάμ, μου ἀπάντησε ἀδιάφορα. Πηγαίναμε, αὐτός μπροστά ἐγώ πίσω, πλάγι του.

- Δέ μου λές, με ρώτησε ἄξαφνα,
ἀπό ποῦ εἶσαι;
- Ἄπό τήν Προύσα,⁷⁵ τοῦ εἶπα.
- Ἄπό μέσα;
- Ὅχι, ἀπ' τό χωριό Κιοστέλ.
- Καί τώρα ποῦ πᾶς ἀπό δῶ;
- Στά Θεῖρα, στήν πολιτεία.
- Καί τί δουλειά κάνεις;
- Τσομπάνος.
- Ἐχεις δουλειά;
- Ὅχι, τοῦ λέω.
- Ἐλα σέ μένα· ἔχω καμήλια.⁷⁶
- Ἄπό καμήλια δέν ξέρω, νά 'χες
πρόβατα θά ἐρχόμουν.

— Θά μάθεις, θά συνηθίσεις.

— Ποῦ νά μάθω τώρα, τοῦ λέω,
φουκαράς ἄνθρωπος.

— Ἄι, οὐγουρλάρολσουν,⁷⁷ μοῦ
λέει.

— Στό καλό, τοῦ εἶπα.

Κι ὅπως πάγαινα πίσω του,
ἀναγελιόμουν μέ τό φόβο μου, μή-
πως καί μέ γνωρίσει.
Ἄπό λίγο ἔκοψε σ' ἓνα μονοπάτι. Κι
ἐγώ προχωροῦσα γρήγορα, σά νά
βιαζόμουν νά φτάσω σπίτι μου.
Ἄντικρύ μου, σ' ἓνα ὑψωματάκι,
ζευγάριζε ἓνας Τοῦρκος. Πρίν φτά-
σω κοντά, ἄφησε τά βόδια του νά
προσευχηθεῖ. Ἐγώ κοίταξα τόν και-

ρό. Ἄμα τέλειωσε, πῆγα κοντά του.

Τόν χαιρέτησα, μέ χαιρέτησε, ὅπως πάντα.

— Ποῦ πᾶς; μέ ρώτησε.

— Στά Θεῖρα, τοῦ λέω.

— Πατριώτη, μείνε ἀπόψε ἐδῶ· δέν προφταίνεις, βράδιασε. Καί μπόρα θά φέρει. Νά τό χωριό μου. Μουσαφίρ ὄντά ⁷⁸ ἔχει. Μείνε κι αὔριο πηγαίνεις. Κάθισε νά πᾶμε μαζί.

— Ὅχι, εὐχαριστῶ, τοῦ λέω. Βιάζομαι νά προφτάσω τό τραῖνο, αὔριο νά φύγω γιά τό Βαϊντίρι.

— Ρεζίλι θά γίνεις, μοῦ λέει, νά κατεβεῖς μ' αὐτό τό χάλι στήν πολιτεία. Μείνε ἀπόψε, καί βλέπουμε.

— Όχι, πατριώτη, καλύτερα νά πηγαίνω.

Κι ἔφυγα, γιατί ἄλλοτες ἤμαστε κοντογειτόνοι καί φοβόμουν μή μέ γνωρίσει.

Ἄπό καμιά ὥρα, μ' ἔπιασε ἡ βροχή. Μούσκεψα σά σφουγγάρι, ἔσταζα. Νύχτα μοναχός μου μέσ στό δρόμο, ἀπελπίστηκα. Μοῦ ἔρχόταν νά πάρω πέτρα νά χτυπῶ τό κεφάλι μου. Χτυπήθηκα κι ἔκλαψα.

Νυχτώνοντας πιά, ἔφθασα ἔξω ἀπό ἕνα χωριό. Τσιπνί, τό λέγαν.

Ἐνας τσομπάνος πήγαινε τά πρόβατά του στό μαντρί. Τράβηξα μαζί του καί βοηθοῦσα. Σά φτάσαμε στό

μαντρί,

— Μέραμπα,⁷⁹ χαιρετιστήκαμε.

— Ποῦ πᾶς ἀπό δῶ; μέ ρώτησε.

— Στήν πολιτεία, τοῦ εἶπα.

— Στό καλό νά πᾶς, μοῦ 'πε κι
ἔκλεισε τήν πόρτα.

— Πατριώτη, σέ παρακαλῶ, τοῦ
φώναξα, μιά θρησκεία εἴμαστε, νά
μείνω ἀπόψε κοντά σου κι αὔριο
φεύγω.

— Δέν μπορῶ, μοῦ εἶπε, εἶμαι πα-
ραγιός.

— Ἔ τότε πές το στ' ἀφεντικό σου.

— Εἶναι γυναῖκες, μ' ἀπάντησε. Οἱ
ἄντρες λείπουν. Γιατί στόν καιρό

τῶν Γιουνάνηδων ἦταν ὄδηγοί κι ὁ
Κεμάλ τοὺς φυλάκισε.

— Καί τί πειράζει πού 'ναι
γυναῖκες; Θά τίς φάω; Οὔτε ψωμί
θέλω. Μονάχα μιά γωνιά νά περά-
σω τή νύχτα μου.

— Ἐμένα, πατριώτη, δέ μέ νοιά-
ζει· τήν κάπα μου, κι ἔξω κοιμᾶμαι.
“Υστερα πῆγε στίς γυναῖκες· καί
κεῖνες τοῦ εἶπαν ναί.

— Ἔλα μέσ στό μαντρί, μοῦ λέει
εὐχαριστημένος.

Μπήκα κι ἔκλεισα τήν πόρτα.

Ἀπό λίγο ἦρταν κι ἄλλοι τσομπά-
νηδες. Ἀνάψαμε φωτιά κι ὅπως κα-
θίσαμε γύρω της, ἄρχισαν νά μέ

ρωτοῦν ἀπό ποῦ εἶμαι καί ποῦ πη-
γαίνω.

— Ἄπ' τό Ἀϊντίν εἶμαι καί πάω νά
βρῶ δουλειά...

— Τί δουλειά ξέρεις;

— Τσομπάνος εἶμαι· κι ἤθελα πο-
λύ νά μείνω κοντά σας.

— Τί νά κάνεις; Εἶμαστε τρεῖς.

Δουλειά ἄν θέλεις θά βρεῖς στό Τεπέ
- Κιόι. Ἄμα ξημερώσει, νά πᾶς.

Κι ἔβαλαν τραπέζι, νά φᾶμε.

— Ἐγώ τρέμω, τούς εἶπα. Δέν
μπορῶ νά φάω.

— Πυρώσου στή φωτιά, μοῦ λέν,
καί φάε. Κι ὕστερα κοιμήσου ἐδῶ
κοντά μας.

**Κι ἐκεῖ πού τρώγαμε, εἶδα
μπαούλα μέ ρούχα, πού δέ μοιάζαν
τοῦ μαντριοῦ, καί τούς ρώτησα ἀπό
πού τά 'χαν.**

**— Ἐδῶ κοντά, μοῦ εἶπαν, ἦταν
ἓνα πλούσιο χωριό, τό Κιρκιντζέ. Κι
ἄμα φύγαν οἱ Γκιαούρηδες τούς τά
πήραμε ὅλα. Ὅσα βλέπεις ἐδῶ μέσα
ἦταν δικά τους.**

**— Σωθήκατε, τούς εἶπα. Μά γιατί
δέν τό κάψανε;**

**— Ἄλλα χωριά ἔγιναν στάχτη.
Ἐσύ δέν πήρες τίποτα;**

**— Ὅχι, ἐγώ πολεμοῦσα. Δέν
ἔκλεψα μά σκότωσα.**

— Ἐσύ ἔκανες καλύτερα ἀπό μᾶς, μου εἶπαν καί τραβήχτηκαν ἀπ' τή φωτιά. Ἐλα πάρε κι αὐτή τήν κάπα τώρα καί πλάγιασε.

Ἐγειρα κοντά τους. Ὅλη τή νύχτα δέν κοιμήθηκα, μή μου φύγει κανένας λόγος στόν ὕπνο.

Σηκώθηκα καμιά ὥρα νύχτα, πρίν φέξει.

— Μή βιάζεσαι, μου λέν, κάτσε νά φᾶμε κι ὕστερα φεύγεις.

— Ὅχι, τούς εἶπα, ἄς πηγαίνω. Μοναχά δώστε μου λίγο ψωμί, ἄν θέλετε. Καί τούς καλοβράδιασα. Πῆρα τό δρόμο. Καμιά πενηνταριά

καβαλάρηδες έρχόντουσαν πίσω μου τραγουδώντας. Στάθηκα παράμερα καί τούς χαιρέτησα. Αύτοί προσπέρασαν.

Έγώ πήγαινα από κοντά τους, βλέποντας τά σύννεφα πού χαμηλώναν. Θά βραχῶ, είπα, καί βιάστηκα.

Δέν άργησε, έπιασε χοντρή ψιχάλα. Έτρεξα καί χώθηκα σέ μιά καλύβα. Ή βροχή δυνάμωσε.

Έβγαλα τό ψωμί άπ' τό σακούλι μου· μ' είχαν βάλει καί τυρί.

Έκειί πού έτρωγα, είδα νά 'ρχεται ίσα στήν καλύβα μέ καλπασμό, ένας καβαλάρης όπλισμένος. Τρό-

μαξα. Ζύγωσε κοντά, μέ χαιρέτησε.
Ήταν ό άγροφύλακας.

— Ποῦ βρέθηκες ἐδῶ; μοῦ λέει.

— Στά Θείρα πηγαίνω νά βρῶ δου-
λειά, κι ή βροχή μέ σταμάτησε.

— Τί εἶσαι;

— Τσομπάνος.

— Ἔχουν τά Θείρα μαντριά, καί
μοῦ ἔδωσε νά στρίψω τσιγάρο.

— Μπάς ἐσύ ξέρεις κάνα καλό
μαντρί, τοῦ εἶπα, ἐδῶ κοντά, νά μοῦ
δείξεις;

— Νά, ἐκεῖ πέρα, τοῦ Χατζημεμέτη,
μοῦ λέει. Εἶναι νοικοκύρης, θά πε-

ράσεις καλά. Γειά, μου είπε, και χτύπησε τ' ἄλογό του.

“Ἄμα ἡ βροχή ἔκοψε, τράβηξα ἴσια σ' ἓνα κοπάδι ἀπό πρόβατα. Ὁ τσομπάνος ἦρθε κοντά μου.

— Τί θέλεις; μέ ρώτησε.

— Δουλειά θέλω, τοῦ 'πα.

Κι εὐθύς μετάνιωσα. Ἄπ' τήν κουβέντα του κατάλαβα πώς ἦταν Ἀρβανίτης, καί δέν ἤθελα νά μείνω μ' αὐτούς, γιατί ἦταν ἔξυπνοι ἄνθρωποι· ἤθελα Τούρκους, πού τούς ἤξερα. Δέ στάθηκα οὔτε κουβέντα νά πάρω καί τράβηξα τό μονοπάτι ὅπου ἀκουγόταν κουδούνια.

Άπό μακριά, είδα ένα άλλο μεγάλο κοπάδι πρόβατα, πού κατέβαιναν βοσκώντας μέσ στά έλιόδεντρα.

Σά ζύγωσα κοντά, φώναξα του τσομπάνου, γιατί τά σκυλιά άρχισαν νά γαβγίζουν. Ο βοσκός έρχόταν κοντά μου, έγώ πήγαινα, ανταμώσαμε. Χαιρετιστήκαμε.

— Τίνος είν' τά πρόβατα; τόν ρώτησα.

— Του Χατζημεμέτη, μου λέει· όπως κι ό άγροφύλακας.

— Μπάς κι ό άφέντης σου θέλει τσομπάνο;

— Έφτά μέρες έχει πού πάει στά Θείρα γιά παραγιό κι ακόμα δέ

βρῆκε. Περίμενε ἄν θέλεις ὥσπου
νά 'ρθεῖ. Ἀπό τή δουλειά, ξέρεις;
— Καί ν' ἀρμέξω καί νά βοσκήσω
ξέρω.

— Ἔ τότε πήγαινέ τα, βόσκοντας,
ὥσπου νά 'ρθει. Ρίχ' τα μέσ στά
κουκιά. Ὁ ἀφεντικός εἶπε σήμερα νά
τ' ἀμολήσουμε μέσα, νά βοσκή-
σουν.

Ἐγώ ἔφυγα σφυρίζοντας τό κο-
πάδι, πού μέ ἄκουγε, σά νά μέ
ἤξερε.

Κοντά τό μεσημέρι εἶδα τόν Χα-
τζημεμέτη νά 'ρχεται μόνος του κα-
βάλα στό ἄλογό του. Πλούσιος

ἄνθρωπος, μοῦ φάνηκε, ὅπως καθόταν στή σέλα του. Τόν φοβήθηκα. Ὁ τσομπάνος τόν ζύγωσε βοηθώντας τον νά κατέβει. Ἐκεῖνος στάθηκε βλέποντας τά πρόβατα πού περνοῦσαν ἀπό μπροστά του, καί λέει στό Χασάν:

— Ἄλλιῶς τ' ἄφησα κι ἄλλιῶς τά βλέπω.⁸⁰ Σάν καλοβοσκημένα καί κεφάτα.

— Ναί, τοῦ λέει, ἔχουμε καινούριο τσομπάνο.

— Ποῦ 'ναι τος! Κι ἐγώ ψάχνω στά Θεῖρα νά τόν βρῶ.

Ὁ Χασάν μοῦ ἔκανε νόημα νά ζυγώσω. Ἄρχισα νά τρέμω. Ἀπό τό

φόβο δέν μπορούσα νά τόν δῶ στά
μάτια.

—“Έλα κοντά, μοῦ λέει. Ἐσύ τά βόσ-
κησες τά πρόβατα; Ἄπό ποῦ εἶσαι;

— Ἄπό τή Μακεδονία, τοῦ λέω, ἀπ’
τό Κοσσυφοπέδι.⁸¹

— Φαίνεσαι καλός, ἄξιος· θά σέ
κρατήσω. Τυχρό μου ἦσουν, νά
ἔρθεις στά πόδια μου. Κάθε μέρα
πήγαινα στά Θεῖρα γιά τσομπάνο
καί χωρίς τσομπάνο γύριζα. Πῶς σέ
λένε;

— Μπεχτσέτ, τοῦ εἶπα.

— Νά 'σαι καλά, μοῦ λέει. Θά πεινᾶς
κιόλας. Πᾶμε σπῖτι.

**Τραβήξαμε τό δρόμο. Αὐτός κα-
βάλα κι ἐγώ πεζός. Θαρροῦσα πώς
μέ πήγαινε νά μέ κρεμάσει.**

**Μπροστά στό τζαμί, ὅπως περ-
νούσαμε, πετάχτηκαν καμιά κοσα-
ριά Τσέτες ὀπλισμένοι, μέ τά φυ-
σεκλίκια⁸² τους. Ἄμα τοὺς εἶδα, κέ-
ρωσα. Αὐτοί εἶπαν πειραχτικά τοῦ
ἀφεντικοῦ μου:**

**— Μπρέ τσομπάνο πού τόν
βρῆκες, ἐφτά μέρες πού πᾶς κι
ἔρχεσαι στά Θεῖρα!**

**— Καλά, τοὺς λέει. Σάν ἔρθει ἡ
ἄνοιξη καί βγάλω τό γιαούρτι, θά
τόν βάλω νά παλέψει μαζί σας. Καί
κοίταξε τήν ἀχάμνια μου.⁸³**

— 'Άσ' τους νά λέν, μοῦ εἶπε, μή στενοχωριέσαι. Καί πήραμε πάλι τὸ δρόμο μας. Σά φτάσαμε στό σπίτι, μοῦ λέει:

— Βγάλε τὰ τσαρούχια σου κι ἀνέβα πάνω.

— Δέν κάνει, τοῦ λέω, εἶμαι λερός.

— Μπρέ βγάλ' τα κι ἀνέβα.

Τά 'βγαλα καί τ' ἀπόθεσα στήν ἄκρη, ἔτοιμος νά τ' ἀρπάξω καί νά φύγω.

Ὁ ἀφεντικός μου εἶχε ἓνα θεῖο, ἀδελφό τοῦ πατέρα του, καί τόν φώναξε νά 'ρθει νά συμφωνήσουν τό δίκιο μου. Ὑστερα εἶπε στίς

γυναίκες νά έτοιμάσουν φαΐ, κι
αυτές έστρωσαν τό σοφρά.⁸⁴ Ο
άφεντικός μου πλύθηκε, έκανε τήν
προσευχή του κι έκατσε στό τραπέ-
ζι, δίχως νά τρώγει.

— Φάγε, παιδί μου, μοῦ λέει, μή
βλέπεις έμένα. Έγώ νηστεύω. Τό
εἶχα τάξιμο, νά φύγουν οἱ Γκιαού-
ρηδες καί τρία χρόνια νά νηστέψω.
Κι ὁ μεγαλοδύναμος μ' άκουσε.

— Ναί, εἶπα. Αὐτός κι ὄχι ἡ δύναμή
μας τούς έδιωξε. Καί κόπηκε ἡ
ὄρεξή μου. Έφαγα μιά μπουκιά καί
τραβήχτηκα. Τραβήχτηκαν κι εκεί-
νοι.

Μοῦ 'δωσαν νά στρίψω τσιγάρο,
κι ἄρχισαν πάλι νά μέ ρωτοῦν ἀπό
ποῦ ἔρχομαι.

— Ἀπό τ' Αἰντίν, τούς εἶπα, γυ-
ρεύοντας δουλειά.

— Τώρα ἐδῶ πού ἦρθες, μοῦ λέ-
νε, μή φοβᾶσαι. Θά περάσεις καλά.
Οἱ Γιουνάνηδες ἔφυγαν. Ἐμεῖς δια-
φεντεύουμε.

— Ναι, εἶπα, ἔφυγαν, ἄς μή μιλάμε
γι' αὐτούς.

— «'Ἰσμι ραχμάνι ραχίμ».⁸⁵ Κι ἡ
κουβέντα γύρισε πάλι στήν ἀρχή.

— Τσομπάνος εἶσαι; ρώτησε τ'
ἀφεντικό μου. Ξέρεις καλά τήν τέ-

χνη;

— Ναί, τοῦ εἶπα. Νά μέ δοκιμάσεις ἀφεντικό κι ἂν μέ βρεῖς ἄξιο, κράτησέ με.

— Ἄν εἶσαι ὅπως σέ θέλω, δέ θά σοῦ λείψει τίποτα κοντά μου. Τί συμφωνία θέλεις νά κάνουμε;
— Γιά δύο μῆνες, τοῦ λέω, νά γνωριστοῦμε καλύτερα, καί μετά βλέπουμε. Κάνουμε ἄλλη συμφωνία τότε, γιά ἓνα ἢ δύο χρόνια, ὅπως ἐσεῖς θέλετε.

Κι αὐτό τό εἶπα, γιατί εἶχαμε συμφωνήσει μέ τόν σύντροφό μου, ἀπάνω στούς δύο μῆνες ν' ἀνταμωθοῦμε.

— Καλά, μοῦ λέει, ἄς εἶναι ἔτσι·
πόσα θέλεις;

— Πενήντα μπαγκανότες,⁸⁶ τοῦ
λέω, γιά τούς δύο μήνες· κι ἐγώ δέν
ἤθελα παρά μόνο τό ψωμί μου.

— Πολλά εἶναι, μοῦ λέει. Διακόσια
πενήντα γαλάρια,⁸⁷ τρεῖς παραγιοί.
Δέ βγαίνει. Πές λιγότερα. Κι ἂν εἶσαι
ἄξιος καί ξέρεις ἀπό τέχνη, ἅμα τε-
λειώσει ἡ πρώτη συμφωνία μας, θά
σοῦ τά δώσω. Πάρε τώρα τριαντα-
πέντε καί μείνε.

— Ὅχι, σαράντα, τοῦ λέγω, καί
θά μείνεις εὐχαριστημένος.

— Έ καλά, μοῦ λέει, μέ πέντε
μπαγκανότες δέ χάνουμαι. Τά
ροῦχα, τό φαΐ σου, θά 'ναι ἀπό μένα
καί στήν πολιτεία θά κατεβαίνεις
ὅποτε θέλεις.

Μείναμε σύμφωνοι.

Ἐκείνο τό βράδυ εἶχανε ζιαφέτι.⁸⁸

Πέρασα καλά.

— Μπεχτσέτ, μοῦ λέει τ' ἀφεντικό
μου, ξεχάστηκα. Θα θέλεις νά
κοιμηθεῖς, γιατί 'σαι κουρασμένος.
Καί μ' ὀδήγησε στόν ὄντά.⁸⁹ Μοῦ
ἔδωσε μιά κάπα καί μοῦ 'δειξε κάτι
ροῦχα, πού τά εἶχαν πάγει ἀπό
πρίν οἱ γυναῖκες.

— Νά, ἄλλαξε, μοῦ λέει, καί
στρώσε· δικά σου εἶναι.

Ἄπό τό φόβο μου δέν ἔκλεισα
μάτι. Ὅλο θαρροῦσα πῶς θά μέ πα-
ραδώσουν. Ἐτσι ξημερώθηκα, τυ-
λιγμένος στήν κάπα μου.

Κατά τά χαράματα, ἄκουσα
ὀμιλίες.

— Μπεχτσέτ, μοῦ φώναξε, ἀπό
λίγο, τ' ἀφεντικό μου, ξύπνησες;

— Ναί, τοῦ λέω, καί πετάχτηκα
ἀπάνω.

Πλύθηκα γρήγορα. Ἦπιαμε μαζί
καφέ καί ξεκινήσαμε οἱ δύο μας γιά
τό μαντρί. Ἐγώ πεζός κι ἐκεῖνος κα-

**βάλα. Οί ἄλλοι τσομπάνηδες μᾶς
περίμεναν ἐκεῖ.**

**Ἦρθε ἡ ὥρα νά βγάλουμε τα
πρόβατα ἀπ' τό μαντρί. Στό βγάλ-
σιμο μέτρησα τρακόσια, γαλάρια
καί στέρφα μαζί.**

**— Ἄφεντικό, τοῦ λέω πρίν ξεκι-
νήσω, ἀπό σήμερα κάθε μέρα θά τά
μετρῶ κι ἅμα χαθεῖ κανένα θά 'ναι
σέ βάρος μου κι ἅμα ψοφήσει θά
σοῦ φέρω τό τομάρι του.**

**Ὁ ἀφεντικός μου μέ χτύπησε
στήν πλάτη.**

**— Ὅπως μοῦ εἶπες, Μπεχτσέτ,
στό λόγο σου στέκεις. Μπράβο.**

Τό βράδυ ἄρμεξα ἀπό διακόσια
πενήντα πρόβατα πενήντα τέσσε-
ρις ὀκάδες γάλα. Μέ τό πρωινό,
ὀγδόντα ἔξι. Σάν ἦρθε ὁ ἀφεντικός
μου ἀπόρεσε. Λογάριασε κάπου
τριάντα δύο ὀκάδες περισσότερο
γάλα.

— Βάι, βάι, ἔκανε, πολύ πράμα
αὐτό. Ἐδῶ εἶχε Ρωμιούς,⁹⁰ στήν
τέχνη σου μέ κείνους σέ βάζω.
Ἐκεινῶν τή σειρά ἔχεις.

— Εἶμαι ἀπό τό Κοσσυφοπέδι,
τοῦ λέω, κι ἐμεῖς στόν τόπο μας
ἄλλο ἀπό ζωντανά δέν ἔχουμε.

— Μπράβο μου, παινεύτηκε μονα-
χός του, τώρα ἀπό τσομπάνο δέν

ἔχω παράπνο. Εἶμαι εὐχαριστη-
μένος. Καί μου 'δωσε νά φάω χαλ-
βά.

Κι ὁ Χασάν τοῦ παραπονέθηκε
πώς τρία χρόνια ἦταν κοντά του καί
χαλβά δέν ἔφαγε.

— Ὅποιος εἶναι ἄξιος καί προ-
κομμένος, τοῦ λέει, περνᾶ καλά.

Ἐκεῖ κοντά μας εἶχαν κι οἱ
Ἄρβανίτες τά μαντριά.

Μιά μέρα πού 'χα βγάλει τά πρό-
βατα στή βοσκή, μου εἶχε φυλάξει
καρτέρι τό ἀφεντικό τους ἀπάνω
στό δρόμο πού περνοῦσα.

— Κρίμας, μου λέει, χαραμίζεις τήν

τέχνη σου.⁹¹ Ἔλα σέ μένα, νά σ'
ἔχω μονάχα γιά τ' ἀρμεγιό.

— Ὅχι, τοῦ λέω, συμφώνησα.
Δέν τόν παίρνω πίσω τό λόγο μου.
Καί τράβηξα.

Τό βράδυ π' ἀντάμωσε μέ τ'
ἀφεντικό μου:

— Μπρέ, ποῦ τόν βρήκες τέτοιο
τσομπάνο; τοῦ ἔλεγε. Θά σοῦ τόν
πάρουμε!

— Τά πρόβατά μου δίνω, τόν
τσομπάνη μου δέν τόν παίρνετε,
τούς εἶπε, καί πιάστηκαν στά χωρα-
τά.⁹²

Ἀπό τότε πέρασε καιρός. Κι ἓνα
βράδυ πού ἔρθε τ' ἀφεντικό μου ἀπ'

τά Θεῖρα μου λέει:

— Ἔλα νά σοῦ πῶ ἓνα καλό μα-
ντάτο.⁹³

— Ἄς εἶναι χαῖρλίδικο,⁹⁴ τοῦ λέω.

— Στό Ἀϊντίν ἔπιασαν ἓναν Γκιαού-
ρη, πού ἦταν παραγιός σέ Τοῦρκο
κι ἔκανε τό μουσουλμάνο.

— Μίλα καλά, τοῦ λέω, πῶς
πιάστηκε τό σκυλί; κι ἡ γλώσσα
μου τραβήχτηκε κάτω.

— Πῆγε στό τζαμί νά προσκυ-
νήσει καί δέν ἤξερε νά πλυθεῖ. Ἄπ'
αὐτό κι ἄπ' ἄλλα τόν κατάλαβε ὁ
χότζας, καί στή στιγμή τόν πήραν

καί τόν κρέμασαν στήν ἀγορά, στό
μεγάλο πλάτανο.

Κι ἀπ' τά σουσούμια ⁹⁵ πού μου
'δωσε κατάλαβα πώς ἦταν ὁ σύ-
ντροφός μου. Ἔτσι, πρὶν τό Μάρτη
ἀκόμα, κάναμε τή νέα συμφωνία μέ
πενήντα μπαγκανότες καί τά ἔξοδα
δικά του, ὅπως καί πρὶν.

Οἱ μέρες περνοῦσαν γρήγορα, ἡ μία
πίσ' ἀπ' τήν ἄλλη καί γέμιζα ἀπό
φόβο, πού ἔφτανε ἡ σαρακοστή.

Τήν πρώτη μέρα πρόσεξα πὼς ξύ-
ριζαν τίς τρίχες τους. ⁹⁶ Ἔκανα κι
ἐγώ τό ἴδιο· ξύρισα τό στήθος μου.

— Θεέ μου, συχώρεσέ με, εἶπα καί

δάκρυσσα. Αὐτή τή χρονιά ὄλοι θά
ἔκαναν σαρακοστή, γιατί εἶχε φύγει
ὁ Γκιαούρης, ὁ ἐχθρός.

— Κι ἐγώ πρέπει νά πιάσω τή
νηστεία, λέω τοῦ ἀφεντικοῦ μου.

— Ἐγώ θά κάνω καί γιά σένα, μοῦ
λέει, ἐσύ δέν ἔχεις ἁμαρτία, εἶσαι
στά ξένα κι ὁ Ἀλλάχ σέ συχωράει.

— Ὅχι, ἀφεντικό, ἔχω χρόνια νά
νηστέψω, καί τώρα πού γλιτώσαμε
ἀπ' τόν ὄχτρο, πρέπει ὄλοι νά νη-
στέψουμε.

— Ἀφοῦ τό θέλεις πιάσε, μοῦ λέει,
κι ἅμα δυσκολευτεῖς, ἅσ' την.

Τά μεσάνυχτα, σά χτύπησε ὁ γύ-

φτος ντάν - ντάν τό νταούλι, σηκω-
θήκαμε ὅλοι μέσ στό σπίτι.

Ἐτοιμάστηκε ὁ σοφράς, καθίσαμε
γύρω σταυροπόδι κι ἀρχίσαμε νά
σιγοτρῶμε.⁹⁷

Ἐγώ ἔφυγα μέσ στό θαμποχάρα-
μα γιά τό μαντρί. Οἱ δύο τσομπάνη-
δες εἶχαν βγάλει τά πρόβατα κι
ἔβοσκαν μόνα τους μακριά ἀπ' τήν
καλύβα. Αὐτοί προσευχόνταν πίσω
ἀπό μιά πέτρα. Τούς ζύγωσα, γονά-
τισα, κάνοντας κι ἐγώ ὅ,τι ἔκαναν.

Ἔτσι πέρασε αὐτή ἡ μέρα, ἦρθε
ἄλλη, καί πάλι ἄλλη, ὥσπου πῆρα
τό χαβά τους⁹⁸ κι ἀνάσανα.

**Κόντευε τό Μπαϊράμι.⁹⁹ Τό
ἀφεντικό μου λέει μιά μέρα:**

**— Άιντε έτοιμάσου, νά πάμε στήν
πολιτεία νά σοῦ ψωνίσω, νά βγείς
κι έσύ σάν ἄνθρωπος στόν κόσμο.**

**— Μήν παίρνεις κόπο, ἀφεντικό,
γιά μένα, τοῦ λέω, ἀπό φόβο μήν
τύχει στά Θεῖρα καί μέ γνωρίσει κα-
νεῖς.**

**— Όχι, μου λέει, ἔλα πάμε νά ψω-
νίσουμε ὅ,τι σοῦ ἀρέσει.**

**Καί χωρίς νά τό θέλω, ξεκινήσαμε
γιά τά Θεῖρα.**

**Σά φτάσαμε στό παζάρι, μου
ἀγόρασε μιά φορεσιά ροῦχα, κυλό-**

τα ¹⁰⁰ καί σακάκι, ἕνα ζευγάρι τουζ-
λούκια ¹⁰¹ πέτσινά, ζουνάρι, φέσι κι
ἕνα σαρίκι ¹⁰² ἄμπανί. ¹⁰³ Σάν τά
πήρα ὅλα στά χέρια, μου, μέ ρώτη-
σε:

— Τί ἄλλο θέλεις νά σοῦ πάρω,
Μπεχτσέτ;

— Τίποτα, φτάνουν, ἀφεντικό.

— Ἄς σοῦ πάρω κι ἕνα ζεμπέκι
βρακί. ¹⁰⁴

— Ὅχι, τοῦ λέγω, δέν προφταίνω
νά τό ράψω.

— Ἐχει ἔτοιμα, μοῦ λέει, καί
προχώρησε μέσ στόν κόσμο.

Ἀπό δῶ ψάξαμε, ἀπό κεῖ ψάξαμε, δέ
βρῆκε στό μπόι μου.

— Δέν πειράζει, μήν κοπιάζεις, ἀφεντικό, τοῦ λέω, φτάνουν ὅσα μοῦ πήρες.

— Ὅχι, θά τό πάρουμε ὕφασμα, μοῦ λέει, καί θά τό ράψουν οἱ γυναῖκες.

Ἐφτασε τό Μπαϊράμι κι ἐγώ ἔτρεμα πού δέν ἤξερα πῶς μπαίνουν στό τζαμί. Τ' ἀπέξω τά εἶχα μάθει, μά τά μέσα πού γινόταν στό τζαμί δέν τά ἤξερα.

Ἀποβραδὶς μοῦ λέει τό ἀφεντικό μου:

— Ν' ἀρμέξεις πολύ πρῶι καί νά ἔρθεις νά προφτάσεις τό τζαμί σου.

— Ναί, τοῦ εἶπα πρόθυμα.

Ἄμα ἔφυγε, ἄφησα τόν μικρότερο παραγιό νά τό σκάσει γιά τό χωριό του. Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ἔφυγε κι ὁ Χασάν, ὁ βοσκός, κι ἔμεινα μοναχός.

Τό πρωί, νά κι ἔρχεται ὁ ἀφεντικός μου, καβάλα στ' ἄλογό του.

— Ποῦ εἶναι οἱ ἄλλοι; μέ ρώτησε.

Ἐγώ τοῦ εἶπα, κάνοντας τόν στεναχωρημένο:

— Κρίμας πού δέν μπόρεσα νά προσκυνήσω. Ἐχασα τή σαρακοστή μου.

— Δέν πειράζει, μοῦ λέει, ἀφοῦ ἦρθε ἔτσι. Καί μ' ἀγκάλιασε. Τόν

ἔσφιξα κι ἐγὼ ἀπάνω μου.

— Μπαϊράμ μουμπαρέκ ὀλά.¹⁰⁵

— Ἀλλάχ ἐρέζ ὀλά.¹⁰⁶ Εὐχηθήκαμε.

Σάν τραβηχτήκαμε, μοῦ ξανάπε πάλι:

— Πολύ στεναχωρήθηκα, ἔπρεπε νά 'ρθεις.

— Δέν πειράζει, ἀφεντικό, τοῦ ἀπάντησα, αὐτά εἶναι παιδιά, ἄς γλεντήσουν.

— Ὅχι, μοῦ λέει, πρῶτα ὁ μεγαλύτερος· ἄς εἶναι, ἅμα θά 'χουμε Κουρμπάν Μπαϊράμ.¹⁰⁷

Χαιρετιστήκαμε κι ἔφυγε.

Κοντά μεσημέρι ήρθε ο μικρός.
Ριζά τόν λέγανε. Μετά από ώρα
ήρθε κι ο Χασάν, ο βοσκός.

Σάν τά είπαμε, αφήσαμε τό Ριζά
στό κοπάδι καί κατεβήκαμε στά
Θείρα για σεριάνι.¹⁰⁸

Παντού ήταν όμορφα στολισμέ-
να. Στο φρουραρχείο μπροστά ο
άγέρας κυμάτιζε τίς σημαίες. Στά
καφενεία άράδα τά νταούλια κι οί
ζουρνάδες. Τό βουητό τους μ'
άνατρίχιαζε· άναθυμόμουν τίς δικές
μας μεγαλοσκόλες¹⁰⁹ καί τά μάτια
μου βούρκωσαν. Ή χαρά τους μέ τή
λύπη μου ανακατώθηκαν μέσα μου.
Έχασα τό κουράγιο μου.

— Πᾶμε νά φύγουμε, εἶπα τοῦ Χασάν.

Ἐκεῖνος μέ τράβηξε μέσ στό καφενεῖο νά πάρουμε ἓνα λουκούμι. Μέσα κι ἔξω χόρευαν οἱ τσέτες¹¹⁰ ὀπλισμένοι· τά ὄπλα τους, τά μαχαίρια τους, θαρροῦσα πώς πετοῦσαν στόν ἀέρα.

— Ἔλα, μοῦ λέει ὁ Χασάν, προχώρα νά πάρουμε σειρά.

Ὁ καφετζής καθόταν καβάλα σέ μιὰ καρέκλα καί φώναζε στόν καθένα μέ τή σειρά.¹¹¹

— Ἐσύ, μέ ρώτησε, θά χορέψεις; Πέρνα.

— Ὅχι, δέν ξέρω, τοῦ λέω. Εἶμαι

Μακεδόνας.

— Σά δέν ξέρεις, μήν ἔρχεσαι. Ἄφου ἦρθες, θά χορέψεις. Καί μέ τράβηξε. Ὁ Χασάν ἦρθε ξοπίσω μου καί πιάσαμε τό χορό.

— Εἶδες τό μουατζίρ, πῶς χορεύει; λέγανε γύρω μας.

Στό χορό ἀπάνω, πρόσεξα τό περίπολο πού μᾶς κοίταζε. Τρόμαξα.

— Πᾶμε, λέω τοῦ Χασάν. Εἶναι μοναχός ὁ μικρός, μ' ἕναν κάμπο πρόβατα.

— Ὅχι, μοῦ λέει, θά μείνουμε ὡς τό πρωί.

Ἐγὼ τὸν ἄφησα κι ἔφυγα γιὰ τὸ
μαντρί. Ὁ ἀφεντικός μου ἦταν ἐκεῖ.
Ξαφνιάστηκε πού μέ εἶδε.

— Γιατί γύρισες; μοῦ εἶπε.
Καί μέ ξανάστελνε πίσω μέ τὸ ζόρι.
— Κουράστηκα, ἀφεντικό, τοῦ εἶπα,
αὔριο πάλι.

Τήν ἄλλη μέρα ἄρμεξα πρωί,
ὅπως πάντα, τὰ πρόβατα καί σάν
τά ἔβγαλα στή λάκκα μέ τὸν παρα-
γιο, γύρισα στό μαντρί νά ντυθῶ.
Πλύθηκα, καλοστολίστηκα καί τρά-
βηξα στήν πολιτεία.

Ὅπως περνοῦσα ἀπό τὸ χάνι,
βλέπω μπροστά μου τὸν Σαλή
ἐφέντη τὸν εἰσπράκτορα.¹¹²

**Μᾶς ἤξερε στό χωριό, γιατί κι
ἐμεῖς εἶχαμε πρόβατα, καί πολλές
φορές ἔμεινε στό σπίτι μας.**

**— Τό σκυλί, εἶπα μέσα μου καί τό
'στριψα.**

**Ἐκείνη τή μέρα γύριζα στούς
δρόμους. Δέν ἔβρισκα ἡσυχία ὅπου
κι ἄν πήγαινα. Θαρροῦσα πώς πί-
σω μου ἐρχόταν ὁ Σαλή ἐφέντης.**

**Ὁ ἥλιος εἶχε βασιλέψει κι ἐγώ δέν
εἶχα τό θάρρος νά γυρίσω. Μιά
στιγμή τίναξα τά καινούρια μου
ροῦχα, ἔβγαλα, ἔβαλα τό φέσι μου
καί τράβηξα ὀλόισα στό μαντρί.**

Τά πρόβατα ἔβοσκαν γύρω. Ὁ
Χασάν μέ ζύγωσε. Δέν τοῦ μίλησα.
Ξάλλαξα, ἔβαλα τά παλιά μου ροῦχα
καί ἡσύχασα.

Ὁ καιρός περνοῦσε κι ὁ ἀφεντικός
μου ὄλο καί πιά καλός γινόταν μαζί
μου. Ἐνα βράδυ μοῦ λέει, καθώς
μετρούσαμε τό γάλα:

— Ξέρεις, Μπεχτσέτ, τώρα πού
μπαίνει τό καλοκαίρι σκέφτουμαι νά
μοιράσω τό χτήμα, κι ἀπ' τή μεριά
πού 'ναι ἡ τουλούμπα ¹¹³ μέ τό νερό
δώδεκα στρέμματα, θά τό βάλουμε
μποστάνι. ¹¹⁴ Τί γνώμη ἔχεις ἐσύ;

— ‘Ό,τι όρίζεις, άφεντικό· χέρια μονάχα χρειάζονται.

— Καλά, μου λέει, αυτό τό ξέρω· όλοι μαζί θά δουλέψουμε, κι οί γυναίκες.

“Υστερ’ από μέρες στήσαμε τό τσαρδάκι¹¹⁵ μας καταμεσήσ στο χτήμα. Όλογυρίς είχαμε τίς συκιές πού μᾶς έκλειναν μέσα. Ήταν μιά χαρά. Οί γυναίκες δούλευαν γερά, καί μᾶς βόλευαν από φαΐ μαγερεμένο.

Καί μέσ στις μέρες πού περνούσαν μέ τή δουλειά, ό άφεντικός μου έβαλε στό νού του νά

μέ παντρέψει μέ μιάν άνιψιά του,
τήν κόρη του άδερφοϋ του, πού 'χε
σκοτωθει στα Δαρδανέλια.¹¹⁶

— Δέν κάνει, του είπα, άφεντικό,
έγώ είμαι φτωχός και ξένος, δέν έχω
άξία νά μπώ στό σπίτι σου.

— Όχι, μου λέει, τήν άξία σου τήν
έχεις. Έγώ θέλω νά σέ κάνω δικό
μου, νά μπείς στή θέση του
άδερφοϋ μου Σουλειϊμάν, νά πάρεις
τήν κόρη του, τή Ζουμπέιντα.

— Άφεντικό, του είπα, πάλι, νά
μέ συμπαθᾶς, μά δέν ξαναπαντρεύ-
ουμαι. Μιά και στάθηκα άτυχος από
τόν πρώτο μου γάμο, δέν ξανα-

μπαίνω στόν κόσμο. Ἔχω καί τήν
ἀδερφή μου, πού τήν ἔχω ἀφήσει
μόνη στήν Προύσα.

Κι οἱ γυναῖκες σάν ἔμαθαν ἀπ'
τόν ἀφέντη μου τήν κουβέντα μας,
πέφτουν ἀπάνω μου.

— Νά σέ παντρέψουμε, Μπεχ-
τσέτ, φέρε καί τήν ἀδερφή σου ἐδῶ,
ἀδερφή μας νά τήν κάνουμε.

— Καλά, πρῶτα νά πάω νά τή φέρω
καί μιά μέρα νά παντρευτῶ.

— Ἄς γίνει κι ἔτσι, μοῦ λέει ὁ
ἀφεντικός μου. Ἐγώ μιά φορά νά
ἔχω τό λόγο σου.

— Καλά, τοῦ λέω. Πρῶτα νά φέ-
ρω τήν ἀδερφή μου καί βλέπουμε.

Πλησίαζε ὁ Αὐγουστος, πού τέλειωνε ἡ συμφωνία μας, κι ἐγὼ ἐτοιμαζόμουν νά φύγω. Γιά πού, οὔτε ἤξερα.

Σάν ἦρθε ἡ ὥρα, λέω τοῦ ἀφεντικοῦ μου:

— Ἡ κυβέρνησις μαζεύει τοὺς ἀνυπόταχτους καὶ νοφοῦσι¹¹⁷ δέν ἔχω. Μοῦ χάθηκε στά χρόνια τῶν Γιουνάνηδων.

— Αὐτό στεναχωριέσαι; μοῦ λέει. Νά δώσουμε ἓνα ἀρνί τοῦ Μουσταφᾶ ἀφέντη, κι αὔριο κιόλας τό

**ἔχεις. Δώσε μου τό όνομά σου, τῶν
γονιῶν σου καί τοῦ τόπου σου.**

**Τά 'γράψε σ' ἓνα χαρτί, καί τήν
ἄλλη μέρα, πρωί, κατέβηκε στά
Θεῖρα. Τό βράδυ, σά γύρισε, μου τό
'φερε.**

**— 'Ἐλα, Μπεχτσέτ, πάρ' το, μου
εἶπε, καί πρίν βγεῖ ὁ μήνας, νά συμ-
φωνήσουμε μέ τό χρόνο.**

**— Ἐγώ, τοῦ λέω, σκέπτομαι νά λεί-
ψω γιά λίγον καιρό.**

**— Ποῦ θά πᾶς; μέ ρώτησε, σάν
ξαφνιασμένος.**

**— Πρέπει νά πάω στήν Προύσα,
νά δῶ τήν ἀδελφή μου, πού σᾶς
εἶχα πει. Πᾶνε δυό χρόνια πού λεί-**

πω ἀπ' τό σπίτι μου, καί δέν ξέρω
ἂν ζεῖ ἢ πέθανε.

— Νά στείλουμε, ἀπόψε κιόλας,
τηλεγράφημα κι αὔριο θά 'χεις
ἀπάντηση. Στήν Προύσα ἔχω
γνωστό μου.

— Ὅχι, τοῦ εἶπα, πρέπει νά πάω
ἐγώ ὁ ἴδιος.

— Καλά, πήγαινε, μοῦ ἀπάντησε
στεναχωρημένα, κι ὅλα τά ἔξοδα δι-
κά μου. Μείνε ὡς τό Σεπτέμβρη. Ἄν
θέλεις νά γυρίσεις καί πιό μπροστά,
ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου, γιά σένα,
θά εἶναι ἀνοιχτή.

— Ἄν δέν πεθάνω, ἀφεντικό, τοῦ λέω, δικός σου εἶμαι.

— Εὐχαριστῶ, μοῦ εἶπε κι ἔφυγε. Τήν ἄλλη μέρα, τό πρωί κιόλας, πήγε στά Θεῖρα γιά ἄλλον τσομπάνο.

Αὐτή τή φορά βρῆκε ἀμέσως. Ἔφερε ἕναν, Κατήρ τόν ἔλεγαν, μόλις τόν εἶχαν ἀπολύσει οἱ Ἕλληνες ἀπό αἰχμάλωτο. Ἀπό κείνον ἔμαθα ὅλο τό κακό πού 'χε γίνει.

Ὁ ἀφεντικός μου, σά μ' εἶδε πιά νά ἐτοιμάζουμαι, μοῦ 'δωσε τά λεφτά μου, ἑκατόν πενήντα πέντε μπαγκανότες. Οἱ γυναῖκες μου ἔ-

πλυναν τά ρούχα μου, τά μπάλωσαν, καί σέ μένα ἔδωσαν δυό καλάθια νά φέρω σύκα ἀπ' τόν μπαξέ

¹¹⁸. Ὄταν γύρισα στό σπίτι, δίπλωσαν τά ρούχα μου, τά 'βαλαν σ' ἓνα κοφίνι καί τό ἔραψαν ἀπάνω μέ πανί.

— Πάρε κι αὐτό τό καλάθι μέ τά σύκα, μοῦ λέν, νά τό πᾶς πεσκέσι ¹¹⁹

στήν ἀδερφή σου. Καί πές της πώς τήν περιμένουμε.

Δέν τούς εἶπα τίποτα, δέν ἔβρισκα λόγια.

Ἐκεῖνο, τό τελευταῖο βράδυ, φάγαμε ὅπως καί τό πρῶτο μαζί, καί καθίσαμε ὡς ἀργά.

“Ὀλη νύχτα ἔμεινα ξύπνιος, μέ τά μάτια ἀνοιχτά. Μοῦ φάνηκε μεγαλύτερη ἀπ' ὅλες.

Σάν πήρε ἡ μέρα, σηκωθήκαμε ὅλοι· τά βήματά μας ἀκούγονταν πιό πολύ ἀπ' τίς κουβέντες μας. Οἱ γυναῖκες ἔκαναν τηγανίτες μέ πετιμέζι ¹²⁰ καί μοῦ 'δωσαν μέ τόν καφέ. Φάγαμε, κι εὐχηθήκαμε καλή ἀντάμωση.

Ἄμα ἦρθε ἡ ὥρα νά φύγω, τοὺς ἔπιασα τά χέρια.

— Εὐχαριστῶ πολύ, τούς εἶπα,
πολύ καλό εἶδα ἀπό σᾶς.

Ο ἀφεντικός μου μοῦ λέει:

— Χαλάλ ὀλσούν,¹²¹ ὀνούτμα.¹²²

Κι οἱ γυναῖκες:

— Ὀνούτμα.

Χαιρετηθήκαμε.

Ὁ ἀφέντης μου καβάλησε τό
ἄλογό του κι ἐγώ τό γομάρι¹²³ καί
φύγαμε.

Σά φτάσαμε στά Θεῖρα, μπήκαμε
στό χάνι. Ὁ χανιτζής¹²⁴ ἦταν Μακε-
δόνας, γνωστός τοῦ ἀφεντικοῦ μου,
καί τοῦ ἔκανε λόγο νά μέ καταφέρει
νά μείνω, σάν πατριώτης μου πού

ἦταν.

— Δέν γίνεται, τοῦ λέω. Ἄνθρωπος πού πήρε τό δρόμο του, πίσω μήν τόν γυρίζετε.

Εἶπα καί στόν ἀφεντικό μου:

— Μή στεναχωριέσαι. Ὅπως σου εἶπα, θά ξαναέρθω, μονάχα νά θέλει Ἐκεῖνος, καί τοῦ 'δειξα τό Θεό.

— Καλά, μού λέει, ἔχω τό λόγο σου· καί μοῦ ἔδωσε νά τοῦ πάρω ἀπ' τήν Προύσα ἓνα σαρίκι· μοῦ ἔδωσε κι ὁ χανιτζής εἴκοσι πέντε μπαγκανότες νά τοῦ ἀγοράσω ἓνα ζωνάρι βυσι-νί.

Ἐγὼ πῆρα τὰ λεφτά, καί τὰ ἔριξα
στή σακούλα μου. Ὑστερα ρώτησα
τ' ἀφεντικό μου:

— Τὰ χαρτιά μου εἶναι ἐντάξει, ἢ
μήπως πρέπει νά πάγω στό
Φρουραρχεῖο νά τά θεωρήσω;

— Ὁ Γραμματέας, μοῦ λέει, ἔρχετ'
ἐδῶ, ἓνα νέο παιδί, χωροφύλακας.
Εἶναι δικός μας.

Περιμέναμε, καί σέ λίγο ἦρθε. Τοῦ
ἔδωσα τὰ χαρτιά μου καί μοῦ τά
'κανε «Χαρεκέτ Προύσα»,¹²⁵ γιατί
δέν ἤξερα ἂν δούλευαν τὰ βαπτόρια.
— Πάρ' τα, μοῦ λέει.

— Είναι καλά, τόν ρωτῶ, ἢ θέ-
λουν τίποτε ἀκόμα;

— Μ' αὐτά πᾶς καί στήν Μπα-
γντάτα,¹²⁶ μοῦ λέει. Κι ἐγώ πάλι δέν
ἤσυχάζα.

— Γιατί δέ μοῦ 'χεις ἐμπιστοσύνη;
μοῦ λέει πειραγμένος ὁ ἀφεντικός
μου. Ἐγώ εἶμαι γνωστός, τίμιος, μέ-
ξέρουν ὅλα τά Θεῖρα. Ἐσύ ὅμως θά
φύγεις, μά πίσω δέ θά γυρίσεις.

— Μόνο ἅμα πεθάνω, ἀφεντικό. Ἄν
ζήσω, καρτέρα με.

Ἦρθε ἡ ὥρα νά ξεκινήσει τό
τραῖνο. Σφυρίζει. Δώσαμε τά χέρια.

— Στό καλό νά πᾶς, μοῦ εἶπε, πολὺ καλό εἶδα ἀπὸ σένα.

— Κι ἐγώ, ἀφεντικό. Ὑγεία νά σᾶς δίνει ὁ Θεός. Κι ἔφυγα σά βιαστικός, κι οὔτε κοίταξα πίσω μου.

Μπήκα στό τραῖνο καί μαζεύτηκα σέ μιάν ἄκρια. Ἀπέναντι μου, δύο Ἑβραῖοι κι ἓνας Τουρκοκρητικός εἶχαν κουβέντα γιά τούς Ἕλληνες τῆς κατοχῆς.

— Ὁ Παναγιώτης ἦταν ἓνας πού ἔκανε τοῦτο κι ἐκεῖνο. Καί τώρα, τό σκυλί, μαθαίνουμε πῶς εἶναι στήν Πάντερμο· ἔλεγαν οἱ Ἑβραῖοι καί

κατηγοροῦσαν τοὺς Ἕλληνας.

Ἐγὼ ἔπιασα μίαν ἄκρια κι ἄκουγα
γιὰ τὸν αἰχμάλωτο τὸν Παναγιώτη:
— Ἐμεῖς οἱ Ἑβραῖοι ὄλο ἀναφορές
κάνουμε, νά τὸν κρεμάσουνε, μὰ τὰ
Θεῖρα δέ συμφωνοῦν.

Κι ἐκεῖ πού μιλοῦσαν, ὁ Τοῦρκος
εἶδε πῶς ὁ ἓνας Ἑβραῖος εἶχε στήν
τσέπη του πιστόλι.

— Ἔ, τσιφούτη¹²⁷ Ἑβραῖε, τοῦ
εἶπε, σηκωμένος ἀπ' τό κάθισμά
του, καί μιλᾶς ἀκόμα; Ὅταν ἐμεῖς
πολεμούσαμε τοὺς Ἕλληνας, ἐσύ τί
ἔκανες; Καί τώρα μοῦ βαστᾶς καί
περίστροφο, πού ἐμεῖς δέν ἔχουμε.

Καί ρίχτηκε νά τοῦ τό πάρει.

— Ἀπό κεινούς τούς Ἑβραίους μέ νομίζεις; τοῦ εἶπε καί πιάστηκαν στά χέρια.

— Κοίταξε καλά, τοῦ λέει ὁ Ἑβραῖος. Εἶμαι νοικοκύρης ἄνθρωπος καί θά βρεῖς τόν μπελά σου.

Ἐγώ τούς ἄκουγα κι ἔκανα κέφι· σιγά σιγά τό 'ριξαν κι αὐτοί στ' ἀστεῖα καί ἡσύχασαν.

— Εἶσαι Ἑβραῖος, μωρέ, τοῦ λέει ὕστερ' ἀπό λίγο ὁ Τουρκοκρητικός, καί τό πιστόλι δέ σοῦ πρέπει.

Περνοῦμε τό Ντούραλη.¹²⁸ Εἶναι σύνορα δικά μας. Κι ἐγώ κλείστηκα

μέσα, μή λάχει καί μέ δεῖ τούρκικο μάτι.

Τέλος φτάσαμε στή Σμύρνη. Κατεβήκαμε στό τελωνεῖο. Μπαίνουμε ὅλοι στή γραμμή. Ἐνας ἀξιωματικός στέκεται καί μᾶς θεωρεῖ τά χαρτιά μας.

— Τά πιστοποιητικά σας, μᾶς λέει. Ἐγώ ταραχτήκα. Δέν πίστευα ἀκόμα πώς τά χαρτιά μου ἦταν ἐντάξει. Κοιτάζω μέ τρόπο νά τό στρίψω. Παντοῦ κάγκελα. Μπήκα στό ζυγό κι ἄπλωσα τό χέρι μέ τά χαρτιά μου, βιαστικά, ἀπάνω ἀπό δυονῶν τῖς πλάτες.

— Μπούγιουρουν, τοῦ λέω, καπε-
τάνιο.

— Μέ τή σειρά σου, μοῦ λέν οἱ πα-
ραμπροστινοί, καί μέ κοίταξαν στά
μάτια.

— Τήν κλάση σου, μέ ρωτᾶ ὁ
ἀξιωματικός, σά ζύγωσα.

— Τοῦ ὀκτώ,¹²⁹ τοῦ λέω.

Καί πέρασα.

Σά βγῆκα ἔξω, τά φέσια μυρμη-
γκιά, πηγαινοέρχονταν. Οἱ καρό-
τσες ἔστεκαν στή σειρά. Οἱ
ἀμαξάδες βίτσιζαν τά καμουτσίκια
τους στόν ἀέρα. Πῆγα σ' ἕναν.

— Εἶσαι ἔτοιμος;

— Ναί, ἔμπα μέσα, μοῦ λέει. Γιά ποῦ;

— Στό κορδόνι,¹³⁰ τοῦ λέω, πόσα θέλεις;

— Τέσσερα μετζίτια.¹³¹

— Πάρ' τα καί τράβα.

Σ' ὄλο τό δρόμο, ὁ φόβος κι ἡ χαρά πάλευαν μέσα μου. Δέν κατάλαβα πότε φτάσαμε.

— Κατέβα, ἦρθαμε, μοῦ λέει ὁ ἀμαξάς.

Πῆρα τά δυό καλάθια μου καί τή μαλλίνα, δῶρο τ' ἀφεντικοῦ μου, καί τόν ρώτησα.

— Ξενοδοχεῖο μπάς καί ξέρεις κανένα;

— Νά, αὐτό ἐκεῖ. Καί μοῦ ἔδειξε ἓνα.

Τόν εὐχαρίστησα, πῆρα τὰ
πράγματά μου καί πῆγα. Βρῆκα
εὐκόλα θέση. Τ' ἄφησα ἐκεῖ, καί
βγῆκα πάλι νά σεριανίσω.

Στό κορδόνι, ἀπό τόν Κισλά¹³²
καί πέρα, ἦταν ὅλα γκρεμισμένα.
Μοναχά στό «Ἑρμῆς» εἶχαν μερικά
καφενεῖα φτιαγμένα. Κάθισα σ' ἓνα
καί ζήτησα νά μοῦ φέρουν τσάι. Πί-
σω μου καθόταν δύο ἄλλοι μέ κα-
πέλα.

— Δυό τσάγια! εἶπαν ἑλληνικά!

Τ' αὐτιά μου δέν πίστευαν.

Ἔριξα τήν ἀκοή μου στήν κου-
βέντα τους. Ἐλεγαν:

— Κάποιοι, στό Ὑπουργεῖο,
πήραν γράμματα ἀπό τόν Πειραιά.

Ἔκανα νά πάω νά τούς
ξεμολογηθῶ. Κρατήθηκα.

Σέ λίγο σηκώθηκαν νά φύγουν.
Πλήρωσα στά γρήγορα καί τούς
πήρα τό κατόπι. Πήγαινα νά τούς
μιλήσω καί πάλι τραβιόμουν.

— Ἄς μήν προδοθῶ μονάχος μου,
εἶπα. Καλύτερα τό μυστικό μου νά
τό ξέρω ἐγώ κι ὁ Θεός, καί Κεῖνος
νά μοῦ τό φέρει σέ τέλος.

Τραβῶ στό μουράγιο νά βρῶ κα-
νένα βαρκάρη, νά τόν ρωτήσω πό-
τε ἔχει βαπόρι γιά τήν Πόλη.

**Κάποιος βαρκάρης πού μέ πρόσε-
ξε, μοῦ λέει:**

— Τί γυρεύεις, παλικάρι μου;

— Τίποτα, τοῦ ἀπάντησα.

— Μήπως θέλεις νά ταξιδέψεις;

— Ναί, τοῦ λέω.

— Γιά ποῦ;

— Γιά τήν Πόλη.

**— Ἐγώ, νά σέ βάλω στό βαπόρι,
μοῦ λέει.**

**— Ἐμένα, φτωχό ἄνθρωπο,
βρῆκες νά κοροϊδέψεις; τοῦ λέγω.**

**— Ὅχι, σοβαρά σοῦ μιλω, αὔριο
φεύγει. Ἀραβικό.**

— Ἄν ἔχεις Θεό, πές μου τήν ἀλήθεια. Εἶμαι φτωχός ἄνθρωπος, νά μήν ξοδέψω τά λεφτά μου καί μείνω στούς δρόμους.

— Μή φοβᾶσαι, μοῦ λέει, κοίταξε μονάχα τό νούμερό μου, καί χωρίς λεφτά σέ πάω. Σέ ποιό ξενοδοχεῖο μένεις;

— Δέν πρόσεξα πῶς τό λένε, τοῦ εἶπα.

Καί τό 'κρυψα μή δώσω μαρτυρία.

— Αὔριο, μοῦ λέει, μεσημέρι ἀποῦντο,¹³³ ἔλα νά σέ πάγω νά θεωρήσεις τά χαρτιά σου.

Κι ἐγώ, πού δέν πίστευα, τόν ξανα-

ρώτησα γιά τό πλοίο πού θά 'φευγε
γιά τήν Πόλη.

— Βρέ άχμάκη,¹³⁴ μου λέει, κάθε
μέρα έχει καράβι γιά τήν Πόλη.

— Σέ πιστεύω, τοῦ λέω, καί πῆγα σ'
ένα μαγερειό νά φάγω. Άπό τή χα-
ρά μου δέν είχα ὄρεξη. Πλήρωσα
καί πῆγα στό ξενοδοχείο νά πλα-
γιάσω. Ἡ νύχτα δέν ξημέρωνε. Άπό
δῶ κι ἀπό κεί στριφογύριζα.

Τό πρωί μόλις είδα τόν ἥλιο, ση-
κώθηκα καί κατέβηκα στό μουρά-
γιο. Ἐκεῖ βρῆκα τό βαρκάρη καί πά-
λι τόν ρώτησα γιά τό καράβι πού θά
'φευγε γιά τήν Πόλη.

— Τό βαπόρι σά στύλος σέ βλέ-
πει, κι ἐσύ ἀκόμα δέν πιστεύεις;
Κάνε γρήγορα, μοῦ λέει.

Ἄπ' τή χαρά μου τρέχω γιά τό
Λιμεναρχεῖο.

— Στάσου νά πᾶμε μαζί, μοῦ φω-
νάζει.

— Ὅχι, μήν κάνεις κόπο, τοῦ λέω,
θά πάω μοναχός μου.

Σάν ἔφτασα, ὁ κόσμος ἦταν πάλι
ἀράδα. Τούς ἄφησα νά περάσουν κι
ἐγώ ἔβλεπα ἀπέξω τούς γραμματι-
κούς πού γράφαν βιαστικά στά
χαρτιά καί τά δίναν χέρι μέ χέρι.
Πρέπει νά μπῶ στή σειρά. Ἐκλεισα
τά μάτια μου καί μπήκα.

**“Ὡς ἐδῶ ἦρθα. Ἀπό δῶ ὁ Θεός
βοηθός.**

**— Τό φύλλο σου, μοῦ εἶπε ὁ γραμ-
ματικός πού ἔστεκε στήν πόρτα.**

**Τοῦ τό 'δωσα. Τό κοίταξε καλά κα-
λά. Ἐγώ ἄρχισα νά τρέμω.**

— Ὁ πατέρας σου, μοῦ λέει.

— Σουλειϊμάν, τοῦ λέω.

— Ἡ μητέρα σου;

— Ζαχριέ.

— Τί κλάση;

— Τοῦ ὀκτώ.

— Ποῦ μένεις;

— Στά Θεῖρα.

— Καλά, ἐδῶ λέει Κοσσυφοπέδι.

— Από κεί είμαι.

— Που πᾶς τώρα;

— Στήν Πόλη. ἤρθαν οἱ δικοί μου, καί μου γράψαν νά πάω νά τούς πάρω.

— Από ποῦ ἤρθαν; μέ ρώτησε.

— Από τή Σερβία.

— Στήν Πόλη τώρα, ἔχει φασαρία. Δέν περιμένεις λίγο νά περάσει;

— Δέν μπορῶ, τοῦ λέω, είμαι φτωχός ἄνθρωπος. Δυό μέρες νά μείνω, ἔφαγα τά λεφτά μου.

— Καλά, μου λέει. Ἄμα πᾶς στήν Πόλη, πέρασε ἀπ' τό Μπιρλάρ - σο-

κάκι. Είναι ό τάδες, πού του έχω
παραγγείλει μπότες. Πάνε δυό
μήνες κι άκόμα δέ μου τίς έστειλε.
Δώσ' του αύτήν τήν κάρτα καί πές
του νά μου τίς στείλει γρήγορα.
— Μάλιστα, του λέω, τό δίχως
άλλο.

— Καί πήγα νά θεωρήσω τό
φύλλο μου στόν ταγματάρχη.

Άπό κεί έφυγα τρεχάτος. Παίρνω
τά πράγματά μου άπ' τό ξενοδοχείο
καί πάω όλόισια στή βάρκα.

Έκεί πάλι άλλος κοίταξε τά χαρ-
τιά μου.

— Ἐντάξει, μοῦ λέει, ἐλεύθερα.

Τότε μέ πήρε ὁ βαρκάρης. Σά φτάσαμε στό καράβι ἐκεῖ ξανά ἄλλος τά κοίταξε.

— Ἐλεύθερα, μοῦ εἶπε κι αὐτός.

Ἀνέβηκα στό βαπόρι καί γύρισα τήν πλάτη, νά μή βλέπω πίσω μου. Ρώτησα ἓνα παιδί πότε φεύγει.

— Σέ πέντε λεφτά, μοῦ λέγει.

Σέ λίγο ξεκίνησε.

Μέσα ἦταν καί πολίτες Τοῦρκοι πού ταξίδευαν στήν Πόλη. Δίπλα μου, μιά παρέα ἔτρωγε καί τραγουδοῦσε μέ κέφι. Ἐπιανε πιά νά σκοτεινιάζει. Στό βάθος, μακριά, φαίνονταν σάν καντηλάκια τά φῶτα

τῆς Μυτιλήνης· κι οἱ Τοῦρκοι,
ἄντρες, γυναῖκες καί παιδιά, ἔλεγαν
μέ κακία:

— Θά δοῦμε πάλι τήν Ἐσέκ Μυ-
ντιλή.¹³⁵

Καί παρακαλοῦσαν νά μήν πιά-
σει τό βαπόρι καί ξαναδοῦν τοὺς
Γκιαούρηδες.

Ἕνας γέρος στεκόταν ὄρθιος,
παραπέρα, καί τοὺς ἄκουγε κα-
τσουφιασμένος. Ἐρχόταν ἀπ' τήν
Ἀλεξάνδρεια. Ἔκανα νά τόν ζυγώ-
σω καί νά τοῦ πιάσω κουβέντα. Δέ
μοῦ ἔμοιαζε γιά Τοῦρκος.

Αὐτός μ' ἀγριοκοίταξε· τραβή-
χτηκα.

Σέ λίγο πῆγα πάλι κοντά του.

— Γιατί δέ μου μιλάς; τοῦ λέω τουρκικά.

— Τί θέλεις ἀπό μένα; μου λέει.

— Νά σέ ρωτήσω θέλω. Τό βαπόρι θά πιάσει σκάλα¹³⁶ στή Μυτιλήνη;

— Καί ποῦ ξέρω ἐγώ, μου ἀπαντᾶ.

— Καλά ἐσύ ποῦ πᾶς;

— Γιατί μέ ρωτᾶς; μου λέει.

— Μοῦ φαίνεσαι σάν Ἕλληνας. Εἶμαι κι ἐγώ Ἕλληνας. Ἐνας χρόνος πάει πού ἔμεινα μέσα στήν Τουρκιά, κάνοντας τόν Τοῦρκο γιά νά γλιτώσω.

— Μωρέ τί λές; μου λέει ἑλληνικά.

— Μά τό Σταυρό, κι ἔκανα κρυφά τό

σταυρό μου, μή μέ δοῦν.

— Νά μέ συμπαθᾶς, μοῦ λέει. Μοῦ μιλοῦσες κι ἐγώ ἔλεγα μέσα μου «τί θέλει αὐτό τό παλιόσκυλο». Κάτσε ἐδῶ, νά πάω νά τό πῶ στόν καμαρότο. Εἶναι κι αὐτός Ἕλληνας. Νά ἰδοῦμε τί θά γίνει.

Πῆγε καί τοῦ λέει:

— Ἕνας χριστιανός, ντυμένος τούρκικα, ἔρχεται ἀπ' τή Σμύρνη. Κοίταξε νά τόν σώσουμε.

— Ποιός εἶναι;

Ὁ γέρος τόν ἔφερε κοντά μου καί μ' ἔδειξε.

— Νά αὐτός.

Ὁ καμαρότος ¹³⁷ μου λέει σιγά
«ἀκολούθα με»· καί μέ πήγε στήν
καμπίνα του.

— Κι ἐγώ Ἀνατολίτης εἶμαι, ¹³⁸
μου λέγει.

— Σάν εἶσαι Ἀνατολίτης, σῶσε
με.

— Χριστιανός μωρέ εἶσαι; Πῶς τά
κατάφηρες καί γλίτωσες;

— Τό 'θελε ὁ Θεός.

Καί μέ λίγα λόγια τοῦ 'πα τήν
ἱστορία μου κι ἔτρεμα.

— Μή φοβᾶσαι πιά, μου λέει.

Καί πήγε στόν ἐγγλέζο πλοίαρχο
καί τό 'πε.

Σάν ἦρθε αὐτός, μέ ρώτησε μισο-
ελληνικά:

— “Ἕλληνας;

— Ναί, “Ἕλληνας.

— Καί οἱ Τοῦρκοι πῶς δέ σου
κόψαν τό κεφάλι;

— Ὁ Θεός τό 'θελε, τοῦ
ἀπάντησα.

— Μπονο, μπονο,¹³⁹ ἔκανε καί
μου 'δωσε τσιγάρο.

— Τώρα, τοῦ λέω, ἐσύ μέ περι-
λαβαίνεις. Ὁ Θεός μέ παραδίνει στά
χέρια σου. Πολλά ὑπόφερα καί νά
μήν κατεβῶ στήν Πόλη. Καλύτερα
νά πεθάνω ἐδῶ.

— Τό καράβι ἄρχισε νά σφυράει
καί σιγά σιγά σταμάτησε μέσ στό
λιμάνι τῆς Μυτιλήνης. Ὁ Λιμενάρχης
ἀνέβηκε ἀπάνω. Ὁ καμαρότος τοῦ
εἶπε ψιθυριστά στό αὐτί: «Ἔτσι κι
ἔτσι».

— Ποιός εἶναι; τοῦ ἔκανε μέ νόημα.

— Ἐκεῖνος ἐκεῖ. Καί μ' ἔδειξε.

— Τί μοῦ λές; Αὐτόν τό Μεμέτη;

Ἐγώ τήραγα τό βαπόρι, μήν ξεκινή-
σει.

— Ἔλα ἐδῶ, μοῦ ἔκανε ὁ καμαρό-
τος, δῶσε τά χαρτιά σου.

Τά ἔδωσα.

— Τί, τούρκικα; Εὐρωπαϊκά χαρτιά ἔχεις; Δέν ξέρω τί ἄνθρωπος εἶσαι· δέν μπορῶ νά σέ βγάλω.

— Ἕλληνας εἶμαι, κι ἂν δέ μέ βγάλεις, ἐδῶ μπροστά σου θά πνιγῶ.

— Αὐτός ἐπέμενε.

— Γιατί δέ μέ πιστεύετε; τοῦ λέω.

— Ἔχω τό νόμο καί μέ κρεμάζει, ἅμα πιστεύω εὐκόλα τόν καθένα.

— Πάρε με, τοῦ εἶπα, βάλε με στή φυλακή καί κάνε ἀνάκριση.

— Ἐγώ δέν μπορῶ νά κάνω αὐτά· δέν εἶναι δική μου δουλειά.

Τό βαπόρι σήκωνε τήν ἄγκυρα,
ἕτοιμο νά φύγει.

Ἐκεῖνος κατέβαινε τή σκάλα.

Ὁ καμαρότος τοῦ λέει.

— Δέ στέλνεις ἕνα ναύτη στό

Φρουραρχεῖο νά ρωτήσῃ τό Φρού-
ραρχο;

— Ἄ, τότε ἀλλάζει, εἶναι ἄλλος

ὑπεύθυνος. Κι ἔστειλε νά ρωτή-
σουν.

— Ἀπό κεῖ διέταξαν νά μέ πᾶνε
συνοδεία.

— Ἄιντε, κατέβα, μοῦ λέει, ἀπό μέ-
να εἶσαι ἐλεύθερος.

Ἔβγαλα τό φέσι μου καί τό
'κρυψα. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς κοίταζαν,
πού κατεβαίναμε στή βάρκα.
Βγήκαμε στό Λιμεναρχεῖο. Καθώς
περνούσαμε τήν προκυμαία, στόν
«Κήπο», ἦταν πρόσφυγες, ἔτοιμοι
νά φύγουν γιά τή Μακεδονία. Καί
σάν ἄκουσαν τήν ἱστορία
μου, σηκώθηκαν ὅλοι στό πόδι,
ἄντρες, γυναῖκες, καί μέ πήραν ἀπό
κοντά. Μπήκαμε σ' ἕνα καφενεῖο
πού γέμισε ἀπό κόσμο. Ὅλοι μέ
κοίταζαν στά μάτια, καί μέ
ρωτοῦσαν νά μάθουν γιά τούς δι-
κούς τους.¹⁴⁰

— Από μένα, τούς λέω, δέν ἔχετε
νά μάθετε τίποτα. Ἄπ' τό βουνό κα-
τέβηκα, πού κρυβόμουν ἓνα χρόνο,
μές σέ σπηλιές.

Σάν ἦπια τό τσαί, πού μέ κέρασε
ὁ συνοδός μου, μέ πήγε στό
Φρουραρχεῖο. Μόλις μέ εἶδε ὁ Φρο-
ύραρχος:

— Καλῶς τον, μοῦ λέει, κάτσε. Ἀπό
ποῦ ἔρχεσαι; Ποῦ πᾶς; Ποῦ ἔκανες
στρατιώτης; Ποιόν ἔχεις διοικητή;

Κι ἐγώ τοῦ τά 'πα ὅλα ὅπως τά
ἤξερα.

— Ἔχεις ἐδῶ κανένα Σωκιανό ¹⁴¹ νά
σέ ξέρει;

— Ἐγὼ ποῦ νὰ ξέρω, τώρα ἦρθα, τοῦ λέω.

— Ἐσεῖς δὲν ξέρετε κανέναν; ρωτᾶ τοὺς χωροφύλακες.

Ἔνας, τοῦ λέει:

— Κάποιος ξενοδόχος, κύριε Φρούραρχε, θαρρῶ πῶς εἶναι ἀπ' τὰ Σώκια.

— Πήγαινέ τον. Κι ἂν γνωριστοῦν, νὰ μείνει στό ξενοδοχεῖο του, κι ἂν δὲν βρεθεῖ γνωστός του, φέρε τον πίσω.

Τόν κοίταξε.

— Νά μέ συχωρᾶς, παιδί μου, μοῦ λέει, αὐτή εἶναι ἡ ὑπηρεσία μου.

— Ἔχετε δίκιο, τοῦ λέω. Κι ἐγώ

**ἔκανα στρατιώτης καί ξέρω ἀπό
καθῆκον.**

— Πηγαίνετε, μᾶς λέει.

Σάν μπήκαμε στό ξενοδοχεῖο:

**— Ἄλέκο, Ἄλέκο, φωνάζει ὁ χωρο-
φύλακας, ἔλα, σοῦ ἔφερα ἕναν πα-
τριώτη σου.**

Ἦρθε ὁ ξενοδόχος.

**— Βρέ τί πατριώτη μοῦ 'φερεις;
τοῦ λέει. Αὐτός εἶναι Τουρκαλάς.**

Καί μέ κοιτάζει ἀπό πάνω ὡς κάτω.

**— Ἔλα, πατριώτη, τοῦ λέω, ζύγωσέ
με. Δέν ἔχεις φόβο νά κολλήσεις
Τοῦρκος.**

Ὁ χωροφύλακας εἶπε:

— Είναι ἀπ' τό Ἀϊντίν, ἀπ' τό
Κιρκιντζέ.

— Γιά πές μου ἕναν Κιρκίντζαλη;

— Ὁ Λιμπέρης, ὁ πιό πλούσιος τοῦ
χωριοῦ μας.

— Βρέ κόλλα το, μοῦ λέει, καί χτυ-
πήσαμε φιλικά τίς ἀπαλάμες μας.

Ὁ χωροφύλακας τόν ρώτησε:

— Νά πηγαίνω;

— Ναί, θά τόν κρατήσω ἀπόψε
κοντά μου, μένω ἐγώ ὑπεύθυνος, κι
αὔριο πρωί ἔρχεσαι καί τόν παίρ-
νεις.

**“Ὡς τά μεσάνυχτα λέγαμε τά βά-
σανά μας. Ὁ ὕπνος μᾶς πῆρε
ἀπάνω σέ κουβέντα.**

**Τό πρωί ξύπνησα ἡσυχασμένος.
Ντύθηκα καί πῆγα στήν ἐκκλησιά.**

**Ἄναψα ἓνα κερί, γονάτισα καί
προσευχήθηκα. Σάν ξαναγύρισα
στό ξενοδοχεῖο, ὁ χωροφύλακας
ἦταν ἐκεῖ.**

— “Ἐλα, πᾶμε, μοῦ λέει.

**Καί τραβήξαμε στό Φρουραρχεῖο, κι
ἔπειτα στή Νομαρχία. Ἐκεῖ μοῦ
ἔβγαλαν πιστοποιητικό καί μ'
ἔστειλαν συνοδεία στόν Πειραιά.**

**Σά φτάσαμε στή Χίο, άπάνω στό
κορδόνι, βλέπω χωριανούς μου.
Κοιτάζοντας μέσα στόν κόσμο
βρίσκω καί τούς δικούς μου, πού
τήν ίδια μέρα έφευγαν γιά τήν Κο-
ζάνη.**

**Σάν τέλειωσε νά μου διηγείται, του
είπα: Βάλε τήν ύπογραφή σου. Κι
έκείνος έγραψε:**

Νικόλας Κοζάκογλου

**«Αγιάσος» (1925), έργο του
Σπύρου Παπαλουκά.**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

*** Το κείμενο παρατίθεται όπως στην έκδοση: Στρατής Δούκας, Η Ιστορία ενός αιχμαλώτου, στ' έκδ. Κέδρος 1977.**

Όσων σχολίων η επεξήγηση είναι με πλάγια γράμματα, είναι του συγγραφέα και προέρχονται από την πρώτη έκδοση του έργου (1929), την οποία ευγενικά μας παραχώρησε το Ε.Λ.Ι.Α. (Εταιρεία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου), το οποίο και ευχαριστούμε.

(Στην α' έκδοση (1929) ο Στρατής Δούκας διατήρησε σχεδόν ανέπαφη την έκταση της ιστορίας, έτσι όπως την άκουσε από την πραγματική της πηγή, τον Νικόλα Κοζάκογλου, καθώς επίσης και τα στοιχεία του προφορικού λαϊκότροπου λόγου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

αποτελεί η αρχή του βιβλίου:

«Όταν έγινε η καταστροφή της Σμύρνης είμουνα εκεί.

Έμεινα στην Τουρκία αιχμάλωτος.

Από τη Σμύρνη μας έμασαν όλους και μας έκλεισαν στους στρατώνες για να μας στείλουν στο Εσωτερικό. Μόλις βγήκαμε βαδίσαμε στην αγορά. Κι' είμαστε κάνα δυο χιλιάδες αιχμάλωτοι. Εκεί ήταν και ναύτες Γάλλοι, δεξιά κι αριστερά, μαζί με τους Τούρκους και κάνανε γούστο»).

1. Στην καταστροφή της Σμύρνης...· γίνεται λόγος, φυσικά, για την πυρπόληση της Σμύρνης και τις βιαιοπραγίες των Τούρκων σε βάρος των χριστιανών κατοίκων της (Αρμενίων και Ελλήνων) τον Σεπτέμβριο του 1922.

2. Πούντα· παραλιακή συνοικία της Σμύρνης, όπου βρισκόταν και ο σιδηροδρομικός σταθμός για το Αϊ-

δίνοι. Τις μέρες της Καταστροφής πολλοί πρόσφυγες είχαν καταφύγει εκεί, με την ελπίδα να βρουν πλοίο και να σωθούν.

3. Θα μας χαλάσουν όλους· θα μας σκοτώσουν.

4. Κι εμείς π' ακούγαμε... «σκοποβολή κάνουνε»· πρόκειται για ένα είδος ψυχολογικής άμυνας των αιχμαλώτων με τη δημιουργία ψευδαισθήσεων.

5. Μας έβγαλαν στην αυλή και μας χώρισαν απ' τους πολίτες· ο αφηγητής είναι προφανώς στρατιώτης.

6. λεφούσι· ασύνταχτο πλήθος.

7. Φράγγοι· Γάλλοι. Εδώ, προφανώς, υπονοούνται γενικά όλοι οι Ευρωπαίοι, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής καταστροφής και ιδιαίτερα στην καταστροφή της Σμύρνης επέδειξαν όχι μόνο

ανθελληνική, αλλά σε μεγάλο βαθμό μη ανθρωπιστική στάση.

8. Χαφούζης· Τούρκος που γνωρίζει να απαγγέλλει το Κοράνι.

9. ασκέρ αγάς· επικεφαλής των στρατιωτών, αξιωματικός.

10. κιτάπι· βιβλίο ή τετράδιο που χρησιμοποιείται για σημειώσεις. Εδώ: το ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων, το Κοράνι.

11. εφές· ο εφέντης, το παλικάρι, ο άξιος και ικανός.

12. Μαγνησία· πόλη της Μ. Ασίας στην αριστερή όχθη του Έρμου ποταμού. Σ' αυτή την πόλη μεταφέρθηκε ένα μεγάλο τμήμα από τα διαβόητα «τάγματα εργασίας».

13. κανούλια· κάνουλες.

14. γελιός· γυλιός· στρατιωτικό σακίδιο ώμου, που περιέχει ατομικά είδη.

15. δράμι· παλαιότερη μονάδα βάρους, ίση περίπου με 3 γραμμάρια. Εδώ: πολύ μικρή ποσότητα.

16. Γιουνάνηδες· έτσι αποκαλούσαν οι Τούρκοι τους Έλληνες.

17. πούσια· στρώμα από βελόνες πεύκου, που σχηματίζεται κάτω από το δέντρο.

18. χότζας· μουσουλμάνος ιερωμένος ο οποίος γνωρίζει, ερμηνεύει και διδάσκει το Κοράνι.

19. Αλλάχ ασκινά· για όνομα του Θεού!

20. πίνανε το κάτουρό τους· κορυφώνεται η σωματική εξαθλίωση των αιχμαλώτων.

21. αγγαρεία· στρατιωτικός όρος: προσφορά αναγκαστικής εργασίας.

22. Κι εμείς... θα 'πινε νερό· Σ' αυτό το σημείο τονίζεται, με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο, η ηθική ε-

ξαθλίωση στην οποία έχουν οδηγηθεί οι αιχμάλωτοι.

23. καμιά κοσαριά νομάτοι· περίπου 20 άνθρωποι.

24. μαγνησαλήδες· αυτοί που κατάγονται από την περιοχή Μαγνησία της Μ. Ασίας.

25. κιούγκι· πήλινος σωλήνας αποχέτευσης.

26. κουραμάνα· το ψωμί που έτρωγαν οι στρατιώτες.

27. ζεμπέκης ή ζειϊμπέκης· χωροφύλακας ή επαγγελματίας στρατιώτης της Οθωμανικής Τουρκίας, που προερχόταν κυρίως από εξισλαμισθέντες Έλληνες της Μ. Ασίας.

28. ζουρνάς· λαϊκό ξύλινο πνευστό όργανο.

29. νταούλι· παραδοσιακό, κρουστό όργανο με βροντερό ήχο· κάτι σαν τύμπανο.

30. άφεριμ, άφεριμ· μπράβο, μπράβο!

31. σουβατζήδες· εργάτες για την επίστρωση επιφανειών τοίχων, οροφών κ.ά. Αμμοκονιαστές.

32. καρπό έχουμε· εννοεί σιτάρι, κριθάρι κλπ.

33. χαμούρι· ζυμάρι.

34. μουχτάρης· ο πρόεδρος της κοινότητας ενός χωριού, αλλά και ο νομάρχης.

35. γκορτσιά· αγριαχλαδιά.

36. σουρτά· σερνάμενοι.

37. γούπατο· εδαφική περιοχή που βρίσκεται χαμηλότερα από τα γύρω μέρη.

38. βάι, βάι· αχ, αχ!

39. χοχλαστό· κοχλαστό, αναταραγμένο.

40. τρόχαλα· μεγάλες πέτρες.

41. κροτοχαρχάλεμα· θόρυβος από τις πατημασιές πάνω στις πέτρες.

42. γιουρούκης· Τούρκοι ορεινοί. Συνήθως ξυλοκόποι. Στη θρησκεία αιρετικοί. Στα τζαμιά δεν μπαίνουν να προσκυνήσουν. Φαίνεται πως είναι ντόπιοι εξισλαμισθέντες.

43. αλυχτούν· γαβγίζουν.

44. Οντεμής· η αρχαία ελληνική πόλη Οδεμήσιον.

45. Μαίαντ(δ)ρος· ποταμός της Μ. Ασίας, κοντά στην αρχαία Μίλητο. Λόγω των πολλών ελιγμών του ρου του, ονομάζεται έτσι και το ομώνυμο διακοσμητικό στοιχείο.

46. μουντάρω· κινούμαι απειλητικά, ορμώ.

47. μαυλίζω· εδώ: ξεγελώ διάφορα ζώα με απομίμηση της φωνής τους.

48. μαχαλάς· γειτονιά, συνοικία.
49. να στήσουμε πόστο· να βρούμε θέση ελέγχου.
50. αμπάρα· σιδερένιος λοστός στην εσωτερική πλευρά της πόρτας για ασφάλεια.
51. μπαρντάκι· σκεύος όμοιο με κανάτα.
52. τσανάκι· πήλινο πιάτο των χωρικών, γαβάθα.
53. είχαμε κάνει το κουμάντο μας· είχαμε εφοδιαστεί με τα αναγκαία.
54. θράκα· σωρός από αναμμένα κάρβουνα και στάχτη.
55. μουατζίρης· μέτοικος, πρόσφυγας. Από τη Μακεδονία, μουατζίρηδες...· μέτοικοι από την ευρύτερη γεωγραφικά περιοχή της Μακεδονίας. Πριν από την ανταλλαγή των πληθυσμών, που συμ-

φωνήθηκε στις 30.1.1923 μεταξύ των Βενιζέλου και Ινονού, περίπου 500.000 Τούρκοι ζούσαν στην περιοχή της Μακεδονίας.

56. γκιαούρηδες· υβριστικός χαρακτηρισμός των Ελλήνων από τους Τούρκους.

57. γιατάκι· τόπος κατάλληλος για ύπνο ή ανάπαυση, κατάλυμα.

58. οκά· παλαιότερη μονάδα βάρους, ίση με 1282 γραμ.

59. ...και μια ζωστήρα που τη φόρεσα...· το κείμενο στην α' έκδοση: Είδαμε ένα μερίδιο φασόλια, δύο ψωμιά, μια ζωστήρα (τούτη εδώ που φοράω). Στην α' έκδοση με τρόπο άμεσο δηλώνεται η παρουσία ενός αφηγητή-μάρτυρα και, κατά κάποιο τρόπο, προοικονομείται το τέλος του βιβλίου με την υπογραφή του «Νικόλα Κοζάκογλου».

60. κόφα· κοφίνι μεγάλων διαστάσεων για μεταφορά καρπών.

61. τρουβάς· δισάκι.

62. σύνοψη· η Ιερή Σύνοψη.

Βιβλίο που περιέχει μέρος από τα επίσημα βιβλία της Εκκλησίας, για κατ' ιδίαν προσευχή ή παρακολούθηση λειτουργίας στην εκκλησία.

63. Αϊντίν· η μικρασιατική πόλη Αϊδίνιο.

64. πήρε το ξουράφι, τ' ακόνισε στη ζώστρα του καλά...· διαδικασία τροχίσματος του ξυραφιού πάνω στη δερμάτινη ζώνη, ώστε να γίνει πιο κοφτερό.

65. Μεμέτης· Τούρκος, αλλά και κάθε μουσουλμάνος.

66. Σελάμ αλέκουμ· χαιρετισμός.

67. τσαντήρι· σκηνή, αντίσκηνο.

68. Έμσερι! Έμσερι!· πατριώτη!
πατριώτη!

69. Μπούγιουρουν· Ορίστε!

70. Τα ρούχα τους έμοιαζαν από
δικά μας πανιά· Τα υφάσματα που
χρησιμοποιούσαν οι Τούρκισσες ξε-
χώριζαν απ' τα δικά μας εξαιτίας που
ήταν ζωηρόχρωμα και παρδαλά.

71. λάκκα· μεγάλη έκταση εδά-
φους, που σχηματίζει κοίλωμα.

72. Ζευγαρίζω· οργώνω με ά-
ροτρο που το σέρνει ένα ζευγάρι
ζώα, συνήθως βόδια η άλογα.

73. Κουβέτ ολά· ευχή: κόπια-
σε!...

74. Έιβαλα· ευχή: με τη δύναμη
του Θεού! Να έχεις δύναμη!

75. Προύσα· πόλη της Μ. Ασί-
ας, στην περιοχή της αρχαίας Βιθυ-
νίας.

76. καμήλια· καμήλες.

77. ουγουρλάρολσουν· ώρα,
σου καλή!

78. Μουσαφίρ οντά· ξενώνας.

79. Μέραμπα· καλημέρα, αλλά
και ευχή για όλες τις ώρες: γεια
σας!

80. Αλλιώς τ' άφησα κι αλλιώς
τα βλέπω· Το καλό βόσκημα φαίνεται
απ' το κέφι του ζώου.

81. Κοσσυφοπέδι· περιοχή της
Σερβίας.

82. φυσεκλίκια· θήκη για σφαί-
ρες, που φοριέται στο στήθος.

83. κοίταξε την αχάμνια μου...·
πρόσεξε τη σωματική αδυναμία
μου, την ισχνότητα.

84. σοφράς· χαμηλό στρογγυλό
τραπέζι για το σερβίρισμα φαγητού.

85. 'Ισμι ραχμάνι ραχίμ· θρη-
σκευτική φράσις που λέγεται στην
αρχή κάθε επιχειρήσεως.

86. μπαγκανότα· χάρτινη τούρ-
κικη λίρα.

87. γαλάρια· μικρά αρνιά που
ακόμη θηλάζουν.

88. ζιαφέτι· γλέντι, ομαδικό
φαγοπότι.

89. οντάς· δωμάτιο.

90. Εδώ είχε Ρωμιούς...· Στην
Ανατολή οι Τέχνες και το Εμπόριο
ήταν στα χέρια των Ελλήνων.

91. χαραμίζεις την τέχνη σου·
σπαταλάς άδικα τις ικανότητες σου.

92. πιάστηκαν στα χωρατά· έλε-
γαν αστεία μεταξύ τους.

93. μαντάτο· είδηση, πληρο-
φορία.

94. χαϊρλίδικο· χρήσιμο, ωφέλι-
μο.

95. σουσούμι· το ξεχωριστό και
προσωπικό χαρακτηριστικό γνώ-
ρισμα ενός άνθρωπου.

**96. ξύριζαν τις τρίχες τους·
θρησκευτικό έθιμο των Τούρκων.**

**97. Τα μεσάνυχτα... αρχίσαμε
να σιγοτρώμε· γίνεται λόγος για το
ραμαζάνι, την αυστηρή νηστεία που
τηρούν οι μουσουλμάνοι από τα
χαράματα κάθε μέρας έως τη δύση
του ήλιου σε όλη τη διάρκεια του
μήνα Ραμαζάν, ένατου μήνα του
αραβικού ημερολογίου.**

**98. πήρα αμέσως το χαβά τους·
Δηλ. ενώ ο Τούρκος προσεύχουνταν,
αυτός μετρούσε κ' έτσι πήρε το χρό-
νο πότε πρέπει να σκύβει στη γη το
κεφάλι.**

**99. Μπαϊράμι· τριήμερη θρη-
σκευτική γιορτή των μουσουλμά-
νων.**

**100. κυλότα· φαρδύ παντελόνι
που φτάνει κάτω από τα γόνατα,
όπου και εφαρμόζει.**

101. τουζλούκι· είδος υποδήματος.

102. σαρίκι· ύφασμα που τυλίγουν γύρω από το φέσι τους οι μουσουλμάνοι.

103. αμπανί· μεταξωτό μαντήλι του κεφαλιού.

104. ζεϊμπέκικο βρακί· παντελό-
νι.

105. Μπαϊράμ μουμπαρέκ ολά·
ευχή: να 'ναι καλορίζικο! Οι ευχές
αυτές δίνονται στην αρχή του Μπα-
ϊραμιού.

106. Αλλάχ ερέζ ολά· ο Θεός εί-
ναι μεγάλος!

107. Κουρμπάν Μπαϊράμ· μεγά-
λη γιορτή, θυσία.

108. σεριάνι· βόλτα, περίπατος.

109. αναθυμόμουν τις δικές μας
μεγαλοσκόλες...· έφερνα στη μνήμη
μου τις δικές μας μεγάλες θρησκευ-
τικές γιορτές.

110. τσέτης· Τούρκος άτακτος στρατιώτης, μέλος αντάρτικων μονάδων που πολέμησαν εναντίον του ελληνικού στρατού κατά τη μικρασιατική εκστρατεία.

111. «Ο καφετζής καθόταν ...με τη σειρά»· το κείμενο στην πρώτη έκδοση: «Στο καφενείο κάθονταν με το ξύλο ο καφετζής κι έδειχνε».

Σχόλιο του Στρατή Δούκα: Ο τούρκος καφετζής κάθεται και κρατεί στο χέρι ένα γλυπτό ξύλο και δείχνει με τη σειρά, χτυπώντας τον στον ώμο, εκείνον που θα χορέψει.

112. εισπράκτορας· εδώ: φοροεισπράκτορας.

113. τουλούμπα· μεταλλική χειροκίνητη αντλία νερού, σταθερά τοποθετημένη στο έδαφος.

114. μποστάνι· περιβόλι για λαχανικά και κυρίως για καρπούζια ή πεπόνια.

115. τσαρδάκι· καλύβα από κλαδιά και, γενικά, πρόχειρη κατοικία.

116. Δαρδανέλια· τα στενά του Ελλησπόντου.

117. νοφούσι· τούρκικο διαβατήριο.

118. μπαξές· κήπος, περιβόλι.

119. πεσκέσι· δώρο που αποτελείται κυρίως από φαγώσιμα είδη ή ποτά.

120. πετιμέζι· παχύρρευστο σιρόπι που παρασκευάζεται με βράσιμο από τον μούστο.

121. Χαλάλ ολσούν· χαλάλι να σου γίνουν!

122. ονούτμα· μη μας ξεχνάς.

123. γομάρι· γαϊδούρι.

124. χανιτζής· αυτός που διατηρούσε πανδοχείο.

125. Χαρεκέτ Προύσα· «Προορισμός Προύσα».

126. Μπαγντάτα· Βαγδάτη· Μ' αυτά πας και στη Μπαγντάτα· τουρκική παροιμία.

127. τσιφούτης· τσιγκούνης, φιλάργυρος.

128. Περνούμε το Ντούραλη. Είναι σύνορα δικά μας· σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920), η περιοχή της Σμύρνης περιερχόταν στην Ελλάδα, με ψιλή μόνο άσκηση σουλτανικής επικυριαρχίας.

129. κλάση του οκτώ· οι στρατεύσιμοι του 1908.

130. Στο κορδόνι· χώρος του λιμανιού προς επιβίβαση.

131. μετζίτι· τούρκικο νόμισμα.

132. Κισλάς· τούρκικος στρατώνας.

133. απούντο (λέξη ιταλική)· ακριβώς, στην καθορισμένη ώρα.

134. αχμάκης· αργός στη σκέψη και στην πράξη, ο αφελής.

135. Εσέκ Μυντιλή· Γαδαρομυτιλήνη (Εσέκ· γάιδαρος).

136. θα πιάσει σκάλα· θα σταματήσει.

137. καμαρότος· θαλαμηπόλος.

138. Κι εγώ Ανατολίτης είμαι...· εννοεί ότι κατάγεται από κάποια περιοχή της Μ. Ασίας.

139. μπόνο, μπόνο· καλά, καλά - ωραία, ωραία.

140. «Όλοι με κοίταζαν... για τους δικούς τους»· Μια ιστορία που κάθε τόσο επαναλαμβάνεται εξ αιτίας του ακοίμητου πόθου να μάθουμε για τους χαμένους μας ανθρώπους.

141. Σωκιανός· από την πόλη Σώκια της Μ. Ασίας.

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του κειμένου, που πιστοποιούν την άποψη ότι το βιβλίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μετάπλασης μιας λαϊκής ιστορίας σε λογοτεχνικό έργο;

2. Πώς σχολιάζετε την επιλογή της πρωτοπρόσωπης αφήγησης στο έργο;

3. Ο συγγραφέας γράφει για την ιστορία του: «...στερέωσα τη σύνθεση, με την κλασική διαίρεση της ιστορίας σε τέσσερα κεφάλαια, όπου να έχουν αυτοτέλεια μαζί και ενότητα...». Με ποιους τρόπους πετυχαίνει την αυτοτέλεια και με ποιους την ενότητα;

4. Από την αφήγηση απουσιάζουν τελείως οι παρομοιώσεις, οι μεταφορές και γενικά κάθε σχήμα λόγου. Πώς σχολιάζετε την απου-

σία τους; Σε ποιο αφηγηματικό ύφος προσιδιάζει; Συμφωνείτε με την άποψη ότι η γραφή του κειμένου βρίσκεται πιο κοντά στη σύγχρονη δεκτικότητα μας; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

5. Λαμβάνοντας υπόψη το τέλος του κείμενου: «Σαν τέλειωσε να μου διηγείται, του είπα: Βάλε την υπογραφή σου. Κι εκείνος έγραψε: Νικόλαος Κοζάκογλου», να συζητήσετε τη σχέση αφηγητή-συγγραφέα-αληθινού πρωταγωνιστή.

6. Να σχολιασθεί η συχνότητα εμφάνισης του διαλόγου και ο λειτουργικός του ρόλος.

7. α. Δώστε με περιληπτικό τρόπο την περιπλάνηση του αφηγητή και του συντρόφου του στις ερημιές, αμέσως μετά τη δραπέτευσή τους. Να επισημανθούν τα μέσα που μετέρχονται προκειμένου να

επιβιώσουν.

β. Πώς αντιδρά ο αφηγητής στην είδηση του θανάτου του συντρόφου του; Είναι δικαιολογημένη η αντίδρασή του; Ποια η σχέση του συμβάντος με τη γενικότερη οικονομία της αφήγησης;

8. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα του Χατζημεμέτη.

9. Μέσ' από τις ευρύτερες ενότητες του κειμένου (αιχμαλωσία - απόδραση και περιπλάνηση - μεταμφίεση σε Τούρκο - ταξίδι στη Σμύρνη και σωτηρία), πώς κλιμακώνονται τα συναισθήματα του αφηγητή και πώς διαγράφεται η προσωπικότητά του;

10. Να σχολιάσετε την αφιέρωση της α' έκδοσης της Ιστορίας ενός αιχμαλώτου (1929): «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια του ελληνικού και τουρκικού λαού» και την

αφιέρωση των κατοπινών εκδόσεων του έργου: «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών».

11. Η μεταμφίεση του ήρωα σε Τούρκο τον οδηγεί και στη «μεταμφίεση» των συναισθημάτων του αντιστοίχως; Αν ναι, σε ποιο βαθμό; Να απαντήσετε με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο. Να επισημάνετε και να σχολιάσετε τις εσωτερικές συγκρούσεις του ήρωα.

12. Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι αφηγηματικές αρετές του κειμένου και σε ποιες αφηγηματικές τεχνικές οφείλονται;

13. Μέσα σε πόσο χρονικό διάστημα διαδραματίζεται η ιστορία; Ο χρόνος της ιστορίας (πραγματικός χρόνος) ταυτίζεται με το χρόνο της αφήγησης; Να απαντήσετε παρακολουθώντας κατά κεφάλαια το κείμενο.

14. Ποια στοιχεία του κειμένου δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του ως αντιπροσωπευτικού έργου της αντιπολεμικής πεζογραφίας μας;

Εργασίες

1. Κατά πόσο σας βρίσκει σύμφωνους η άποψη ότι στην Ιστορία ενός αιχμαλώτου «όλα δίνονται μονόχορδα και σαφώς επίπεδα» και, επίσης, ότι: «...τα τρομαχτικά περιστατικά, τα βάσανα και οι ταλαιπωρίες εξιστορούνται ξερά και απλά, σα να μη συνέβαινε τίποτα το εξαιρετικό και το μαρτυρικό...». Συμφωνείτε με αυτήν την κριτική για το έργο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Ολοκληρώνοντας το «ιστορικό» του Αιχμαλώτου, ο συγγραφέας γράφει: «Δεν επιχειρώ περαιτέρω ανάλυση των προθέσεων και

επιτεύξεων της Ιστορίας μου. Ελπίζω και 'γω μαζί με τους φίλους της ότι θα επιζήσει». Η μορφή και το περιεχόμενο της Ιστορίας ενός αιχμαλώτου προσδίδουν στο έργο χαρακτήρα διαχρονικό; Αναπτύξτε ελεύθερα την άποψή σας. (Βλ. Παράλληλα Κείμενα)

3. Λαμβάνοντας υπόψη την κατακλείδα των δύο έργων να εξετάσετε συγκριτικά τη σχέση συγγραφέα-αφηγητή:

α. Στην Ιστορία ενός αιχμαλώτου του Στρατή Δούκα και

β. Στο Όνειρο στο Κύμα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

- **ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ,
Στρατής Δούκας**

Εισαγωγή.....	11
Κείμενο.....	21
Σχόλια.....	181
Ερωτήσεις.....	201

Βάσει του ν.3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑΛ. και των ΕΠΑ.Σ και τυπώνονται από το ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν από τα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή άδεια του Υπουργείου
Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων/ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**